ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Настаўніцкая газета

Выходзіць з 20 снежня 1945 года

№ 122 (5304)
Аўторак, 23 кастрычніка 2001 года
Кошт у розніцу — 82 руб.

Рэформа школы ў дзеянні

"...яны не пусты феерверк"

Адораныя дзеці... Літаратурны крытык, мастацтвазнаўца і гісторык Уладзімір Стасаў аднойчы расказваў Льву Талстому пра адоранага падлетка. Вялікі пісьменнік адказаў: "Ах, гэтыя мне вундэркінды! ...Няхай вырастуць, падужэюць, дакажуць, што яны не пусты феерверк!"

Менавіта гэтая размова ўсплывае ў памяці, калі маю справу з выхаванцамі гімназіі – адоранымі дзецьмі.

З уласнай практыкі ўпэўнілася, што адораныя дзеці валодаюць незвычайнаю здольнасцю "паглынаць" веды, любяць карыстацца слоўнікамі, энцыклапедыямі, рознымі вучэбнымі дапаможнікамі, першакрыніцамі. І настаўніку даводзіцца быць не столькі выкладчыкам свайго прадмета, колькі рабіць пэўныя захады па ўвядзенні такіх дзяцей у навуку...

Па ініцыятыве навукова-метадычнага савета ў гімназіі створана творчая лабараторыя настаўнікаў "Адораныя дзеці: выяўленне і развіццё здольнасцей". На яе базе працуюць аўтарская педагагічная майстэрня настаўніка астраноміі В.А.Голубева, майстар-класы выкладчыцы хіміі С.Г.Сухадолавай, выкладчыцы англійскай мовы В.В.Прохаравай, выкладчыцы прадмета "Філасофія для дзяцей" і сусветнай мастацкай культуры, кандыдата філасофскіх навук Т.Л.Вялюгінай, выкладчыка музыкі і спеваў кандыдата педагагічных навук Ю.С.Сусед-Велічынскай, аўтара вучэбнага дапаможніка па рускай літаратуры Т.М.Гронскай.

Усё названае мае на мэце навучанне калег метадам работы з інтэлектуальна адоранымі дзецьмі, стварэнне такіх умоў, пры якіх дзецяй можна "навучыць вучыцца" – г.зн. авалодаць прыёмамі вучэбнай дзейнасці, якія развіваюць іх адоранасць.

Ужо некалькі гадоў займаецца па індывідуальным вучэбным плане дзевяцікласнік Аляксей Путаў. Ён стаў пераможцам рэспубліканскіх алімпіяд па хіміі летась і пазалетась. А на 35-й міжнароднай алімпіядзе ў Маскве атрымаў сярэбраны медаль.

Пяць гадоў у гімназіі дзейнічае вучнёўскае навуковае таварыства "Дрюмич". Яно прадметна паспрыяла таму, што за гэтыя гады больш за 150 вучняў гімназіі прынялі ўдзел у гімназічных, абласных і рэспубліканскіх навуковых канферэнцыях. Ды і па-за межамі краіны выхаванцы гімназіі дастойна трымалі марку як роднай навучальнай установы, так і рэспублікі. Напрыклад, Андрэй Талочка ў Венгрыі на Міжнароднай навуковай канферэнцыі школьнікаў быў удастоены бронзавага медаля за паказаныя ім веды па фізіцы.

У гімназіі шчыра парадаваліся за Ганну Калкову. Яна вызначылася ў праграме "Акт у падтрымку свабоды" (ЗША, штат Місісіпі, горад Кліптан). Гімназістка стала пераможцай у агульнанацыянальным конкурсе творчых работ і ў якасці прыза атрымала запрашэнне на сустрэчу з амерыканскімі кангрэсменамі. Цяпер выпускніца гімназіі працягвае вучобу ў інстытуце кінематаграфіі ў Санкт-Пецярбургу.

Гонар гімназіі – выпускніца Каця Бас. Яна адзначана прэміяй Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь за перамогу ў рэспубліканскім конкурсе "Грамадазнаўству XXI стагоддзя – ініцыятыву і творчасць моладзі Беларусі".

А ўвогуле калі казаць пра "абцяжараных" дыпломамі за перамогі ў абласных навуковых канферэнцыях па фізіцы і астраноміі, дык летась сярод іх было ажно восем вучняў. Сярод іх варта назваць прозвішча юнага астранома, на той час пяцікласніка Аляксея Галаванава.

Выніковай для адораных вучняў была V рэспубліканская канферэнцыя. Чатыры вучні былі адзначаны дыпломамі. На працягу апошніх пяці гадоў гімназісты ўдзельнічаюць у рабоце летняй рэспубліканскай навукова-доследнай школы ў Лужасна, злётах юных астраномаў СНД, конкурсе "Бел-Юніёр-2000".

"Ураджайным" стаўся і сёлетні год. Сем гімназістаў прымалі ўдзел у XI Міжнародных Сахараўскіх чытаннях у Санкт-Пецярбургу і былі адзначаны дыпломамі.

Творчай актыўнасці адораных дзяцей садзейнічаюць заняткі ў рознаўзроставых прадметных факультатывах, гуртках (больш чым 30), "Днях свободного погружения в предмет", самастойныя творчыя работы, конкурсы, дзе вядуць заняткі выкладчыкі ВНУ, штогадовы інтэлектуальны марафон, удзел у выпусках газеты "Праменьчык", зборнікі вершаў і аўтарскіх вершаў.

З леташняга года пашырыліся межы навуковай дзейнасці нашых гімназістаў. Так, яны сталі ўдзельнічаць у рабоце над міжнароднымі тэлекамунікацыйнымі праектамі I*EARN. Гэта "Learning Circle" (кругі пазнання), "Teddy-Bear" (медзведзяня), "Inside View" (погляд знутры). Праекты прыцягваюць увагу, выклікаюць зацікаўленасць дзяцей і падлеткаў розных краін свету, дазваляюць ім знаходзіць агульную мову са сваімі аднагодкамі за мяжой.

Пасля аналізу вынікаў праекта "Inside View" дзесяцікласніца Лідзія Гайтамонава атрымала прапанову ад галоўнага рэдактара міжнароднага інтэрнет-часопіса (Грэцыя) падрыхтаваць некалькі артыкулаў пра Беларусь, пра жыццё падлеткаў у нашай краіне.

Зазначу: былыя выпускнікі гімназіі, якія цяпер займаюцца ў ВНУ, разам з гэтым удзельнічаюць у студэнцкіх навуковых таварыствах, выступаюць на міжнародных навуковых канферэнцыях у ЗША, Германіі і іншых краінах.

Настаўнікі гімназіі перакананы, што самае важнае для вучня, тым больш адоранага – стварэнне для яго сітуацыі поспеху і ўпэўненасці. Кожны вучань павінен у чымсьці, хаця б аднойчы, быць першым, лепшым, арыгінальным.

Лічу, што гэта лагічна як для выкладчыка, так і для вучня – прасякнуцца педагагічнымі наваўвядзеннямі. Напрыклад, больш за 40 працэнтаў настаўнікаў апрабіравалі мадэль школьна-сямейнага выхавання "Арыенцір".

Скажу і пра наступнае. У гімназіі распачата падрыхтоўка да пераходу вучняў старэйшых класаў да адукацыйнай тэхналогіі, якая дазволіць будаваць індывідуальную траекторыю развіцця для кожнага выхаванца з улікам ягоных асаблівасцей і патрэб. Гэта – мадэль мультыпрофільнага навучання.

...Як кіраўніку навучальнай установы, педагогу, ды і проста як грамадзянцы, мне прыемна ўсведамляць, што ў свет ідзе маладое пакаленне, якое вызначаецца талентамі, адоранасцю, новымі спадзяваннямі.

Разумею і падтрымліваю калег, якія ў штодзённай працы захоплены спасціжэннем, вывучэннем праяўлення здольнасцей, адоранасці выхаванцаў, іх псіхалагічных адметнасцей, пошукамі дыдактычных прыёмаў і метадаў.

Валянціна ШЫРОКАВА, дырэктар гімназіі № 1 Віцебска.

22 кастрычніка прэм'ер-міністр Рэспублікі Беларусь Генадзь Навіцкі прадставіў апарату Міністэрства адукацыі новага міністра Пятра Брыгадзіна.
НА ЗДЫМКУ: падчас цырымоніі.

Фота Валерыя ТАЛОЧКІ, БЕЛТА.

Пра што б хацелася сказаць на II з'ездзе настаўнікаў Рэспублікі Беларусь

І ўсё ж: фізік ці лірык?!

Генадзь Уладзіміравіч Пальчык, дырэктар ліцэя БДУ.

– Вельмі актуальнымі на сённяшні дзень з'яўляюцца пытанні арганізацыі зместу адукацыі на старэйшай ступені сярэдняй школы. Рэформа агульнаадукацыйнай школы, якая праводзіцца ў рэспубліцы, закранула на сённяшні дзень, па сутнасці, толькі пачатковую школу. Але паступова справа рухаецца наперад, і зараз ужо настаў час сур'ёзна падумаць аб старэйшай ступені, ці, гаворачы інакш, аб практычнай рэалізацыі прынцыпаў пераемнасці і бесперапыннасці ў адукацыйнай сістэме "школа-ліцэй-ВНУ". Адна з галоўных задач старэйшай ступені сярэдняй школы – падрыхтоўка падлеткаў да далейшага жыцця, г.зн. да далейшага навучання альбо да працы на прадпрыемстве. Калі браць ліцэй, дык асноўнай яго мэтай з'яўляецца падрыхтоўка навучэнцаў да далейшага навучання. Наогул інфармацыйнае грамадства, у якое ўступіў увесь свет у новым стагоддзі, патрабуе пастаяннага і бесперапыннага навучання. І ў гэтай сувязі, уяўляецца, трэба было б мяняць структуру вучэбных планаў, якая прапаноўваецца сёння старшакласнікам. Я маю на ўвазе тое, што зараз у план уключана вялікая колькасць абавязковых прадметаў, прычым на іх вывучэнне адводзіцца па 1-2 гадзіны ў тыдзень (гэта значыць, што вывучаюцца яны ўсё-такі даволі павярхоўна). На старэйшай ступені вучань ужо павінен вырашыць для сябе дылему, кім ён сябе бачыць: гуманітарыем альбо прыродазнаўцам (я кажу пра тых, хто збіраецца вучыцца далей). І на гэтым этапе не трэба "загружаць" іх 17-18 прадметамі. Прадметаў павінна быць не болей за 10. Будучаму філолагу матэматыка ў ліцэйскім класе таго зместу (а, магчыма, і аб'ёму), што даецца яму сёння, лічу, не патрэбна. Гэтаксама для гуманітарыяў трэба змяніць змест фізікі, хіміі і г.д.

Канешне, мы не павінны адыходзіць ад класічнай школы – у шырокім разуменні гэтага слова. Мы не павінны страціць акадэмічнасць. Ідэя тут такая: на старэйшай ступені ў ліцэях альбо ліцэйскіх класах трэба даваць прадметы блокамі.

Я б выдзеліў тры асноўныя блокі:

- прафіліруючыя прадметы;
- развіваюча-камунікатыўныя прадметы (замежныя мовы і інфарматыка); гэты блок павінны вывучаць усе, незалежна ад спецыялізацыі;
- інтэграваныя курсы. Скажам, для гуманітарыяў гэта будзе курс прыродазнаўства, які дазволіць ім дакладна ўсвядоміць асноўныя прычынна-выніковыя сувязі таго, што адбываецца вакол. Тое ж самае тычыцца тых вучняў, якія выбралі прыродазнаўчы напрамак. Для іх павінен быць інтэграваны курс літаратуры, які б на прыкладзе шэдэўраў мастацкай літаратуры і публіцыстыкі навучыў іх самастойна даваць ацэнку таму ці іншаму твору альбо публікацыі.

Акрамя таго, я б асобна выдзеліў такі прадмет як фізкультура, якая ў заходняй школе называецца "health" ("здароўе"). Зараз да нас прыйшлі дзеці, з якіх 280 чалавек (болей за 50 працэнтаў) патрапілі альбо ў спецыяльную, альбо ў падрыхтоўчую групу на фізкультуры. І гэта страшна. Калі мы вядзем гаворку пра здароўе нацыі, нам трэба ўспомніць аб тых праграмах па фізкультуры, якія мы сёння маем. Можа, не патрэбна тая здача нарматываў, якая практыкуецца сёння? Адкуль узяліся гэтыя стандарты: скокнуць на 1,20 м, напрыклад? Можа, лепш звярнуць увагу на дынаміку: учора вучань скокнуў на 50 см, а сёння – на 55 см? І за гэта паставіць яму "пяцёрку"?

І яшчэ што хацелася б сказаць: на старэйшай ступені хацелася б бачыць тры этапы:

– адаптацыя вучняў да далейшага навучання;
– прафарыентацыя (выбар ухілу навучання);
– спецыялізацыя (этап, калі вучань дакладна выбраў для сябе не проста ўхіл – гуманітарны альбо прыродазнаўчы, – а ўжо канкрэтны кірунак: фізмат альбо хіміка-біялагічны кірунак, гісторыю альбо філалогію, напрыклад).

Зыходзячы з гэтага, лагічна было б зрабіць старэйшую ступень трохгадовай. Гэта дазволіць стварыць прыгожы механізм рэалізацыі прынцыпаў пераемнасці і бесперапыннасці адукацыі, які нам проста неабходны. У нас не павінна быць сітуацыі, калі вучань, закончыўшы школу добра, на ўступным экзамене ў ВНУ з 10 балаў набірае 0. Гэта – трагедыя не вучня, а сістэмы. Таму, на мой погляд, мы павінны зараз сур'ёзна заняцца мадэліраваннем старэйшай ступені нашай школы. Гэта неабходна зрабіць, каб не страціць самае вялікае багацце нашай краіны – яе інтэлектуальны патэнцыял.

Падрыхтавала Святлана СУБОЦІНА.

Прэм'ер-міністр прадставіў Міністра адукацыі

Новага Міністра адукацыі П.І.Брыгадзіна супрацоўнікам міністэрства і кіраўнікам сферы адукацыі прадставіў Прэм'ер-міністр Рэспублікі Беларусь Г.В.Навіцкі. Ён павіншаваў Пятра Іванавіча з новым прызначэннем, пажадаў плённай працы на новай пасадзе. У кароткім выступленні Прэм'ер-міністр падкрэсліў вялікае значэнне адукацыі ў жыцці грамадства, звярнуў увагу прысутных на словы Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, якімі ён паставіў адукацыю на першае месца ў ліку інструментаў, закліканых забяспечыць рэалізацыю прыярытэтаў дзяржаўнай палітыкі.

"Ведаю, што ў нашай рэспубліцы ідзе рэформа школы, – падкрэсліў Г.В.Навіцкі, – што ўзровень адукаванасці – адзін з высокіх у свеце, але ведаю і аб праблемах у нашай сферы". На погляд Прэм'ер-міністра, галоўная з іх – здароўе вучняў, на якое не лепшым чынам уплываюць часам занадта складаныя вучэбныя праграмы. Такім чынам, найвышэйшая задача – падрыхтаваць і выхаваць здаровага чалавека.

Затым Міністр адукацыі П.І.Брыгадзін падзякаваў Прэзідэнту Рэспублікі Беларусь, Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь за аказаны высокі давер, які абавязвае да многага, запэўніў, што зробіць усё, каб яго апраўдаць. "З чым мы выйдзем у свет, якое месца зоймем на рынку адукацыйных паслуг – над вырашэннем гэтых задач прыйдзецца працаваць", – зазначыў ён. П.І.Брыгадзін далей сказаў, што будзе ўдзячны ўсім тым, хто яго падтрымае ў час уваходжання ў новую работу.

На сустрэчы прысутнічаў таксама былы міністр В.І.Стражаў. Прэм'ер-міністр Г.В.Навіцкі выказаў удзячнасць яму за папярэднюю працу на пасадзе міністра і ўпэўненасць у тым, што яго здольнасці і вопыт будуць заўсёды запатрабаваны ў вырашэнні грамадскіх спраў. В.І.Стражаў, узяўшы слова, падзякаваў прысутным за падтрымку, якую ён пастаянна адчуваў з іх боку.

Адам МАРКЕВІЧ.

БРЫГАДЗІН Пётр Іванавіч

Брыгадзін П.І. нарадзіўся ў 1949 годзе ў в.Маладава Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці. Беларус. У 1971 годзе скончыў Беларускі дзяржуніверсітэт. Па спецыяльнасці гісторык. Пасля заканчэння універсітэта з 1971 па 1973 гады служыў у арміі. Працоўную дзейнасць пачаў загадчыкам кабінета кафедры гісторыі КПСС гуманітарных факультэтаў Белдзяржуніверсітэта. З 1975 па 1977 гг. вучыўся ў аспірантуры БДУ. З 1977 па 1981 гг. – выкладчык кафедры гісторыі КПСС Белдзяржуніверсітэта, сакратар камітэта камсамола універсітэта. У 1981-1982 гг. – загадчык аддзела прапаганды і культурна-масавай работы ЦК ЛКСМБ, а з 1982 па 1984 гг. – намеснік сакратара парткама з правамі райкама КПБ Белдзяржуніверсітэта. З 1984 па 1988 гг. – інструктар аддзела навукі і навучальных устаноў ЦК КПБ. З 1988 па 1996 гг. – прарэктар па вучэбнай рабоце, загадчык кафедры гісторыі. У 1996-2000 гг. – першы прарэктар Белдзяржуніверсітэта, рэктар Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы. З 2000 года – рэктар Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь.

Доктар гістарычных навук, прафесар. Заслужаны работнік адукацыі Рэспублікі Беларусь. Узнагароджаны медалём "За працоўную доблесць".

Назначэнне

19 кастрычніка 2001 года Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка даў згоду на назначэнне першым намеснікам міністра адукацыі **Жука Аляксандра Іванавіча**.

Супрацоўніцтва

Неўтаймоўны вынаходнік

Днямі сталіцу чарговы раз наведаў знакаміты сярод педагогаў нашай краіны метадыст з Санкт-Пецярбурга Мікалай Аляксандравіч Зайцаў. Ён чытаў лекцыі па сваёй методыцы для настаўнікаў, выкладчыкаў педагагічных ВНУ і каледжаў у Акадэміі паслядыпломнай адукацыі.

Мне давялося папрысутнічаць на адной з такіх лекцый, прысвечанай методыцы вывучэння англійскай мовы. На нейкі момант я зноў адчула сябе студэнткай: захацелася павучыцца, пазадаваць пытанні, але на лекцыі гэтага зрабіць не адважылася, таму проста слухала і назірала. Мне заўсёды падабаліся энергічныя, актыўныя па жыцці выкладчыкі. Мікалай Аляксандравіч – якраз з такіх. Ён вельмі даступна, без асаблівых намаганняў тлумачыў прысутным сэнс методыкі, прыводзіў шматлікія прыклады са сваёй педагагічнай практыкі. Яму хутка ўдаецца наладзіць кантакт з людзьмі (адчувалася па настроі аўдыторыі).

На лекцыі я зразумела асноўны прынцып методык Зайцава – сістэмнасць і экалагічнасць у адносінах да дзіцяці. Ім створана чатыры методыкі: па рускай мове, чытанні, матэматыцы і англійскай мове. Напрыклад, усім вядомы яго "Кубікі", якія дапускаюць вывучэнне і замацаванне тэхнікі чытання з прапяваннем алфавіта. Чытаць і пры гэтым спяваць – куды вясялей і хутчэй. Зыходзячы з методык Мікалая Аляксандравіча, дзіця павінна вучыцца гуляючы, не абмяжоўваючыся ў рухах і эмоцыях. "Любая методыка павінна будавацца на строгіх законах прыродаадпаведнасці развіцця дзіцяці", – гаворыць рускі фізіёлаг В.Ф.Базарны. На прыродаадпаведнасці і грунтуецца методыка Зайцава.

Ён вельмі шмат выкарыстоўвае нагляднасці: кубікі, малюнкі, што таксама немалаважна. Усё гэта дэманстравалася і слухачам.

І вось заняткі скончыліся, слухачы, а дакладней, слухачкі, пайшлі на перапынак. Канешне, я не магла пайсці не пазнаёміўшыся з гэтым чалавекам бліжэй, таму хуценька дастала дыктафон і накіравалася да яго за адказамі на пытанні, што круціліся ў галаве падчас лекцыі.

- Мікалай Аляксандравіч, вас усе ведаюць як метадыста, а як чалавека, думаю, нямногія. Раскажыце, калі ласка, пра сябе.

- Нарадзіўся ў 1939 годзе, у вёсцы. Бацькі былі настаўнікамі. Потым пачалася вайна, пасля якой нашу разбураную вёску ўжо не адрадзілі. І сям'я апынулася ў Ленінградзе, дзе я скончыў школу, працаваў на заводзе, пасля чаго зрабіў выбар, прычым свядомы – пайшоў вучыцца ў педагагічны інстытут. Вучыўся і адначасова працаваў: у дзіцячым доме выхавальнікам, выхавальнікам у калоніі непаўналетніх злачынцаў. Пасля паслалі ў Інданезію (на той момант (1960-1961) гэта была "гарачая кропка") ваенным перакладчыкам. У інстытуце атрымліваў спецыяльнасць філолага (руская і англійская мова). У Інданезіі мне ўпершыню прыйшлося выкладаць рускую мову як замежную, што вельмі захапіла. Вярнуўся з Інданезіі, скончыў інстытут. Паехаў па накіраванні ў Выбарг, там у школе выкладаў англійскую мову. Пасля вярнуўся ў Піцер, выкладаў рускую мову як замежную. Надакучыла – і я апынуўся ў дзіцячым садку, дзе пачаў ствараць сваю методыку. У 1989 годзе дабіўся таго, што яе пачалі друкаваць. Выйшлі мае "Кубікі", потым матэматыка, руская мова, англійская. Зараз чытаю лекцыі.

- Для вас займацца методыкай - жыццёвая неабходнасць?

– Калі працаваў настаўнікам і выхавальнікам, мяне не задавальняла, як наладжаны вучэбны працэс. Увесь час было адчуванне, што вучаць не так. Ведаеце, бываюць людзі такія неўтаймоўныя: ім усё нешта не падабаецца, пастаянна нешта хочацца палепшыць – вынаходнікі такія. Я належу да такой кагорты, проста трапіў у педагогіку, а ўвогуле – у мяне ёсць і тэхнічныя вынаходніцтвы. Калі чалавек – вынаходнік, дык яго, як гаворыцца, хлебам не кармі, а дай што-небудзь вынайсці. Вось з ранку да вечара і думаеш, прыдумляеш. А ў галіне методыкі навучання – вынаходніцтваў не так і шмат. Дактары і кандыдаты вынайсці ж нічога не могуць, яны толькі робяць агляд таго, што іншыя зробяць.

- Па вашых методыках можна пачынаць вучыць дзяцей ледзь не з пялюшак. А як наконт іх здароўя? Вы кансультуецеся з фізіёлагамі?

– Так, канешне, я супрацоўнічаю з вядомымі і добрымі фізіёлагамі Расіі – А.М.Шапавальнікавым, В.Ф.Базарным. А таксама з музыкантамі, псіхолагамі (толькі з прафесіяналамі). Пры стварэнні методык трэба абавязкова ўлічваць медыцынскі аспект, каб пры навучанні дзіця не хварэла.

А ў школах што? Адразу пачынаюцца праблемы са зрокам, паставай. Між іншым, у дзяўчынак з дрэннай паставай парушаецца функцыя дзетараджэння. Мы ж улічваем усё. Дзіця пачынае лепш мысліць, калі яго не абмяжоўваеш у рухах. Нам не трэба 12-гадовае навучанне. Агульнаадукацыйную школу можна скончыць за 6-8 гадоў, праграма яе – не такая ўжо і складаная.

- Вамі распрацаваны методыкі па рускай мове, чытанні, матэматыцы і англійскай мове. У будучым не плануеце распрацаваць методыкі па іншых прадметах?

– На жаль, я не хімік, не біёлаг, але знайшоў людзей, з якімі мы нешта робім па той жа біялогіі, геаграфіі. Галоўныя прадметы ў любой школе свету – родная мова і матэматыка. Менавіта яны фарміруюць логіку і мысленне. Калі гэта сфарміравана, то ўсё астатняе будзе лёгка ўспрымацца.

Хочацца зрабіць яшчэ шмат рэчаў, у прыватнасці па мове. Стварыць методыку па рускай мове як замежнай. Неабходна яшчэ рабіць і камп'ютэрныя праграмы. Час бяжыць хутка.

- Прапановы з іншых краін паступаюць?

– Па маёй методыцы працуюць на Украіне, у Казахстане. У Злучаных Штатах пабываў ужо чатыры разы, чытаў лекцыі ў васьмі універсітэтах. Зацікавіліся. Запрашаюць у Швецыю, Ізраіль. Вось, дарэчы, паехаў бы ў Ізраіль, каб не вайна.

- На развітанне хачу адысці ад праблем методыкі і задаць наступнае пытанне: чым жывуць педагогі Санкт-Пецярбурга?

– Чым жывуць... Аклады ў іх маленькія, таму жывуць марай аб прыбаўцы. Ёсць, канешне, актыўныя, якія змагаюцца, але ў большасці сваёй – пасіўныя. Калі ўвогуле, дык нічога ў Піцеры асаблівага няма. Кіраўніцтва не мяняецца, зрухаў ніякіх, а настаўнікі ж вельмі залежаць ад праграм, ад міністэрства.

- Дзякуй вам, Мікалай Аляксандравіч, за размову.

Вольга ДУБОЎСКАЯ.

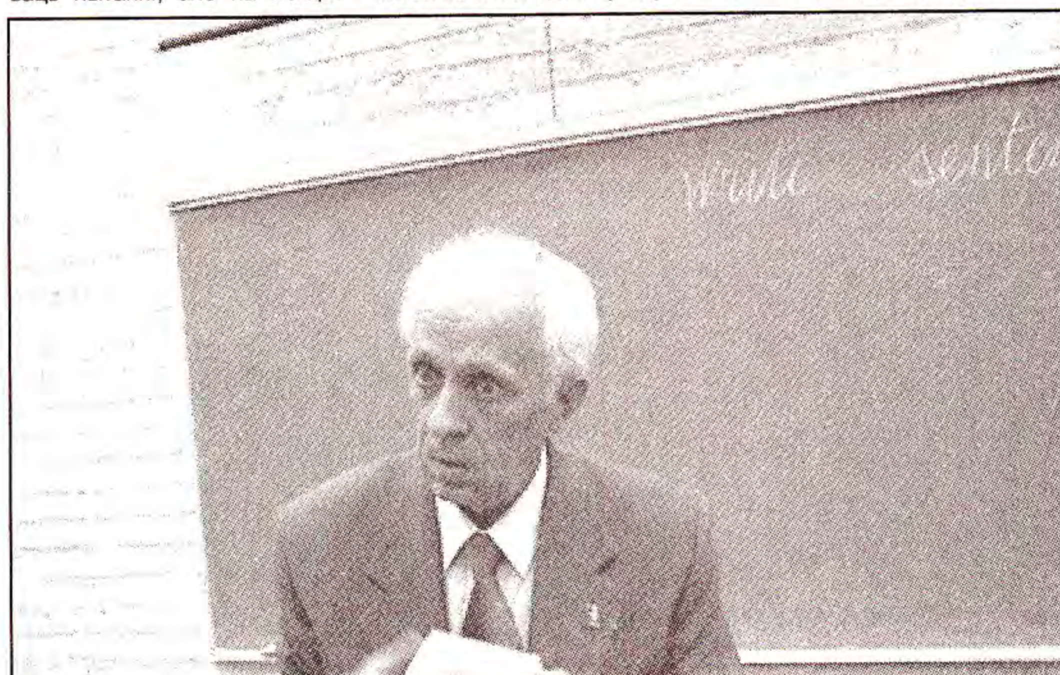

Наступны нумар "Настаўніцкай газеты" выйдзе ў свет 27 кастрычніка 2001 года.

Брэсцкая вобласць

Тут пануе прыгажосць

...Педагог - гэта не абавязкова той, хто выкладае свой прадмет у школе, інстытуце, ліцэі, іншай навучальнай установе. Гэта чалавек, які дзеліцца з намі ўсім тым, што ўмее сам, які вучыць нас і прыгожаму, і карыснаму. Як робяць гэта педагогі ў Ляхавіцкім цэнтры пазашкольнай работы.

Мая субяседніца, намеснік дырэктара гэтага цэнтра Вольга Міхайлаўна Жытковіч, для пачатку правяла па кабінетах, у якіх самазабыўна твораць хлопчыкі і дзяўчынкі. Я не агаварылася – твораць! Бо немагчыма назваць іншым словам тое, што паўстае перад вачыма. Шчыра кажучы, я нават і не думала, што такое прыгожае пано можна зрабіць з... пяску або... пластыліну. Што, скамбінаваўшы ручкі-ножкі з пап'е-машэ і карункаў, замацаваўшы ўсё гэта на палатне і змясціўшы ў рамку, атрымліваеш сюжэтную карцінку, здольную ўпрыгожыць любое памяшканне. Адмысловыя вырабы з абпаленай гліны гуртка керамікі, работы прыхільнікаў фларыстыкі і мяккай цацкі – зрэшты, усяго не пералічыш. Як сказала Вольга Міхайлаўна, у цэнтры працуе каля ста гурткоў па 25 напрамках. Прыходзяць сюды дзеці рознага ўзросту, і кожны тут знаходзіць справу па душы. Галоўная задача, якую ставіць перад сабой выкладчыцкі калектыў, – напоўніць сэнсам і карысцю вольны час, выпрацаваць пэўныя навыкі, якія ў далейшым могуць спатрэбіцца іх выхаванцам.

Матэрыяльная база цэнтра пакідае жадаць лепшага: старэнькія, абдзёртыя, спісаныя кімсьці сталы і крэслы, недахоп памяшканняў (і выкладчыкаў). Але як жа не спалучаецца беднасць абстаноўкі з прыгажосцю, створанай дзіцячымі рукамі! А калі прыадкрыць "таямніцу" і сказаць, што ўсё гэта зроблена з танных прыродных матэрыялаў: пяску, гліны, карчоў, саломы, абрэзкаў, высушаных адмысловым спосабам кветак і зёлак...

Шматлюдна тут і ў гуртках мастацкай самадзейнасці, аэробікі, эстраднай песні, ахвотна займаюцца хлопчыкі і дзяўчынкі музыкай. А гэтаму новаўвядзенню могуць пазайздросціць нават гараджане: у цэнтры працуюць гурткі дадатковай адукацыі, або, як іх яшчэ называюць, клуб "Рэпетытар". Тут ёсць секцыі рускай, беларускай, англійскай і нямецкай моў. Наведваюць клуб пераважна школьнікі 10-11 класаў. Прычым усе заняткі праводзяцца бясплатна.

Знойдуць сабе справу па душы дашкольнікі і малодшыя школьнікі. Клуб "Малышок" – менавіта тое, што ім трэба. Пазнавальныя гульні, танцы, аэробіка, маляванне, лялечны тэатр, урокі англійскай мовы – далёка не поўны пералік таго, што чакае тут дзяцей. Акрамя пазнавальных і забаўляльных навыкаў, у дзяцей з маленства выхоўваюць уменне чула і клапатліва ставіцца да старэйшых, адзін да аднаго, да інвалідаў.

Скажам, акцыі міласэрнасці "Падарунак майму сябру", дапамагаюць хлопчыкам і дзяўчынкам спасцігнуць усю глыбіню і трагізм жыцця свайго аднагодка-інваліда, чыя жыццёвая прастора абмежавана памерамі кватэры. Сувенір, паштоўка, невялікі канцэрт... Але як усё гэта важна для абодвух бакоў. А наведванне ветэранаў, дзіцячых садкоў, сустрэчы з бабулямі і дзядулямі. Як жа шмат яны даюць! Таму тут няма "Іванаў без роду і племені". У дзецях выхоўваюць любоў і павагу да сваіх каранёў, свайго радаводу, сваёй малой і вялікай Радзімы.

Жыццё ў цэнтры – шматграннае, цікавае, але самае вялікае напружанне пануе тут у канцы красавіка – пачатку мая. Усе рыхтуюцца да заключнага акорда навучальнага года. У гарадскім Палацы культуры разгортваецца вялізная выстава, на якой прадстаўлены работы кожнага гуртка. Вялікі канцэрт для бацькоў і сяброў – гэта таксама своеасаблівая справаздача творчых калектываў цэнтра пазашкольнай работы. Каб дапоўніць карціну, скажу, што наведвае цэнтр у гэты час амаль тысяча школьнікаў і дашкольнікаў...

Словы ўдзячнасці ад бацькоў, бабуль і дзядуль, чые пачуцці перапоўнены захапленнем, – самая вялікая ўзнагарода для тых, хто працуе ў гэтым творчым доме.

А ад сябе дадам, што ў Ляхавіцкім раёне дзіцячая і падлеткавая злачыннасць – адна з самых нізкіх па вобласці. Думаецца, заслуга цэнтра відавочная.

Вольга ЧАРОМУХА.
Брэст.

("Заря").

"У студэнцкія гады я пісаў вершы..."

Аляксею Майсейчыку, прафесару Брэсцкага дзяржаўнага універсітэта імя А.С.Пушкіна, спаўняецца 65 гадоў. 35 з іх ён прысвяціў працы на філфаку. За гэты час вядомым навукоўцам было напісана шмат літаратуразнаўчых артыкулаў, створана некалькі падручнікаў для школ і вучэбных дапаможнікаў для ВНУ.

А нарадзіўся Аляксей Антонавіч на Брэстчыне – у в.Гошчава Івацэвіцкага раёна. Там скончыў школу, пасля паступіў на філфак Брэсцкага педінстытута, настаўнічаў, вучыўся ў аспірантуры Інстытута літаратуры імя Я.Купалы АН Беларусі. А потым быў накіраваны ў Брэст, дзе цяпер загадвае кафедрай беларускага літаратуразнаўства.

- Аляксей Антонавіч, у дзяцінстве вы марылі стаць...

– Прыгадваецца эпізод, звязаны з падзеямі верасня 1939 года. Калі Чырвоная Армія ішла на захад да Буга, яна завітала ў маю родную вёску, якая пагалоўна выйшла яе сустракаць. На руках мамы быў і я. Нейкі чырвонаармеец-кавалерыст узяў мяне пад рукі і пасадзіў побач з сабою ў сядло. Ён правёз мяне метраў сто і потым вярнуў маме. Таму я цяпер жартую, што ўдзельнічаў у вызваленчым паходзе. Натуральна, што ў школьныя гады мяне прываблівала армія – я хацеў стаць афіцэрам. Але потым пачалося будаўніцтва Бярозаўскай электрастанцыі, каля нашай вёскі адкрылі вялікае радовішча торфу – і мне закарцела стаць інжынерам па распрацоўцы тарфяных залежаў.

У мяне да сённяшняга дня захаваліся падрыхтаваныя даведкі, якія я хацеў паслаць у політэхнічны інстытут у дадатак да заявы. Але ў самы апошні момант – пасля атрымання атэстата – вырашыў паступіць на філфак Брэсцкага педінстытута. Як медаліст, быў залічаны без уступных экзаменаў.

- Выбар, пагадзіцеся, атрымаўся досыць нечаканым. Армія, інжынер, філфак...

– Сапраўды, у маіх тагачасных развагах, можа, і няма логікі. Але яны адлюстроўвалі стан маёй душы і тыя ўплывы, якія аказвала на мяне жыццё. А на выбар філалагічнага профілю паўплывалі мае настаўнікі беларускай і рускай моў.

- Многія навукоўцы, у тым ліку і з вашай кафедры (Уладзімір Лебедзеў, Генадзь Праневіч) "грашаць" вершамі. Іх пісаў і Уладзімір Калеснік, хоць нікому і не паказваў. Ці водзіцца такі "грашок" за вамі?

– У студэнцкія гады я пісаў вершы і нават зрабіў спробу паслаць некалькі ў "Чырвоную змену". Аднак рэдакцыя прыслала мне ліст, дзе раіла настойліва вучыцца. Таму больш спроб пасылаць штонебудзь у газеты, часопісы не рабіў. Але вершы пісаў. Напісаў нават гумарыстычную паэму пра сваіх аднакурснікаў. Больш сур'ёзна я адносіўся да прозы. Спрабаваў пісаць апавяданні, якія ў рукапісах захаваліся. Адно з іх – "Гэта ад дзеда", напісанае на дакументальнай аснове, было надрукавана ў "Зары". Потым усур'ёз захапіўся навуковай працай, на празаічныя творы ўжо не хапала часу. У апошнія гады зрабіў шэраг запісаў пра перажытае. Яны пакуль што захоўваюцца ў маім асабістым архіве.

- І некалі, думаецца, убачыць свет?

– Магчыма... Гэта праўдзівы расказ пра час і пра сябе. У ім шмат вальнадумства. Хутчэй за ўсё таму матэрыял і не дайшоў яшчэ да чытача.

- Вы рамантык?

– Па складу характару і розуму я рэаліст-аналітык. У жыцці гэта мне часта шкодзіць, бо заглыбляюся нават у такія моманты свайго жыцця, на якія іншы раз не варта было б звяртаць увагі.

Але, з другога боку, такія рысы характару не дазволілі мне зрабіць вялікіх жыццёвых памылак. У цэлым я роўна прайшоў шлях ад вясковага хлопца да навукоўца-прафесара.

- У сілу спецыфікі сваёй працы вы сустракаліся з многімі вядомымі пісьменнікамі, а некаторых вучылі. Хто з іх вам асабліва запомніўся?

– Першым жывым пісьменнікам, якога я ўбачыў у сваім жыцці, быў Мікола Засім. У інстытуце мне пашчасціла сустракацца з Максімам Танкам, нават весці з ім размову, у мяне захаваўся яго аўтограф. З прыемнасцю ўспамінаю сяброўскую гутарку з Васілём Быкавым, які расказаў пра шмат цікавых эпізодаў свайго жыцця, пра свае адносіны, напрыклад, з Аляксеем Карлюком, маім земляком Піліпам Пестраком і іншымі. На сустрэчы з пісьменнікамі мне шанцавала, бо я вучыўся ў Акадэміі навук. Былі ў мяне і таленавітыя студэнты. Асновам літаратуразнаўчай навукі я вучыў такіх вядомых цяпер паэтаў, як Мікола Пракаповіч, Алесь Каско, Ніна Гарагляд. Давялося вучыць Алеся Разанава. Я з прыемнасцю ўспамінаю, як у 60-я гады прымаў удзел у выданні рукапісных часопісаў "Маладыя галасы", якія ў архіве кафедры захаваліся і па сённяшні дзень. Цяпер іх прыемна пагартаць, бо тут можна сустрэць такія імёны, як Мікола Купрэеў, Іван Мельнічук, Аляксей Бібіцкі, Анатоль Гарай. Гэта невыпадковыя імёны, яны маюць свае зборнікі твораў.

- Аляксей Антонавіч, вы бачылі не адно пакаленне студэнтаў. Зразумела, што сённяшнія ўжо не такія, якія былі, скажам, гадоў 15-20 назад. Які стаў студэнт?

– Развітваючыся з чарговым выпускам студэнтаў, я кожны раз паўтараю фразу Якуба Коласа: "Назад не прыйдзе хваля тая, што з быстрай рэчкай адлятае..." Я добра памятаю пакаленне 60-х. Гэта былі актыўныя студэнты. У тым плане, што яны імкнуліся да самастойнага асэнсавання літаратуры. Мне ўзгадваюцца прозвішчы Зайкі, які сёння працуе ў Івацэвіцкім раёне і вядзе даволі актыўную працу; Бензярука, які выдаў паэтычны зборнік, ды і многіх іншых. Гэта ў той час студэнты выпускалі літаратурны часопіс "Маладыя галасы". Затым у нас адбылося своеасаблівае пераасэнсаванне каштоўнасцей. Выявілася цяга нашых студэнтаў да навукі. Я з гонарам успамінаю тых нашых выхаванцаў, якія сталі аспірантамі Інстытута літаратуры АН. Яны на роўных змагаюцца з выпускнікамі БДУ. Сярод супрацоўнікаў гэтага інстытута наш выпускнік, доктар філалагічных навук Міхась Тычына. Там абаранілі дысертацыі і працуюць былыя нашы студэнты Варвашэвіч, Калядка. Гэта радуе. А што сказаць пра сённяшняга студэнта? Уражанне дваістае. Ёсць здольныя студэнты, але шмат і такіх, якія не выкарыстоўваюць магчымасцей універсітэта. І на гэта ёсць тлумачэнне: сёння ва універсітэт паступаюць і здольныя юнакі і дзяўчаты, і тыя, хто не праяўляў належнай настойлівасці ў школе. А вынік часта аказваецца аднолькавым, часам нават не на карысць больш здольнага. Справа ў тым, што дзяржавай выдзяляецца невялікая колькасць бюджэтных месцаў. Таму не ўсе, нават здольныя, могуць прайсці па конкурсу. Затое на платную форму навучання можна паступіць амаль без цяжкасцей. Часцей за ўсё якраз тыя, што знаходзяцца на ўтрыманні бацькоў і не праяўляюць дастатковай настойлівасці, каб мець высокія адзнакі, а значыць – і глыбокія веды.

- Жадаю вам моцнага здароўя і далейшых поспехаў на ніве літаратуразнаўства. Дзякуй за гутарку.

Гутарыў **Сяргей ГРЫШКЕВІЧ.**
Брэст.

("Заря").

Віцебская вобласць

Пра час і пра сябе

Усе ўдзельнікі выставы, разгорнутай у зале Віцебскага літаратурнага музея, - або выкладчыкі, або выпускнікі кафедры дызайну Віцебскага дзяржаўнага тэхналагічнага універсітэта. "Вытокі" - слова, вынесенае ў назву экспазіцыі, дакладна вызначае як творчае крэда аўтараў, так і ўнутраны змест іх работ.

Яны заўсёды суаднесены з характарам нацыянальнага светаадчування – той асаблівай, цяжка ўлоўнай інтанацыяй, якая ўласціва нацыянальнай самасвядомасці славян і, у прыватнасці, беларусам.

Класічны напрамак сучаснага мастацтва габелена прадстаўлены пейзажамі Тамары Лісіцы. Ураўнаважанасць кампазіцый, стрыманасць серабрыста-блакітнага і вохрыста-карычневага каларыту рэальнага краявіду і яго адлюстравання ў матэрыяле надаюць будзённым матывам узвышаную, прыўзнята рамантычную трактоўку. Яе кампазіцыя "У краі блакітных азёр" – пераканаўчы варыянт сучаснай інтэрпрэтацыі стылю і духу традыцыйнай шпалеры.

Стан летняга вечара, калі фарбы набываюць насычаную глыбіню і аксамітнасць, перадае габелен Надзеі Манцэвіч "Цёплы вечар". Багацце і разнастайнасць уражанняў пераўтворана мастачкай у простую і лаканічную метафару. Каляровы і светлавы кантраст, падтрыманы кантрастам фактур гладкага і ворсавага ткацтва, ствараюць выразны каларыстычны акорд, які гучыць бравурным гімнам роднай прыродзе.

Вобразы Наталлі Лісоўскай – метафарычныя, асацыятыўныя. Разгорнутая аўтарам перспектыва сэнсаў і пачуццёвых інтуіцый вядзе да старажытнага анімізму як адной з форм пераадолення трагічнай разарванасці быцця. Габелены "У лесе кладуцца цені", "Мае вербы", "Паплавы ў квецені", "У зімовым лесе" поўныя казачнага зачаравання. У гэтых габеленах прырода паўстае ў чароўным, дзівосным абліччы.

Славянская і, магчыма, праславянская магія ажывае ў творчасці Святланы Урублеўскай, афармляецца эстэтычна ў сучасныя формы ткацтва. Апасродкаванасць цяпер забытай сакральнай культуры нашых далёкіх продкаў у большасці работ мастачкі – відавочная. Адсюль зварот да сімвала, які ў трактоўцы аўтаркі заўсёды эмацыянальна афарбаваны і напоўнены энергіяй. Яе габелен "Знакі зямлі" вызначае суровая манументальнасць вялікіх пластычных мас і напружанасць чырвона-карычневай гамы.

Адмысловай работай выставы з'яўляецца трыпціх "Час" Ніны Храмцовай. Тактоўнае і свежае гучанне традыцыйных матэрыялаў – ільняной ніці і саломкі. Іх выкарыстанне ўносіць у кампазіцыю цёплую сонечную інтанацыю. Цэнтральная частка "Часу" – сучаснасць – акцэнтавана аб'ёмам маленькага званочка, сплеценага з саломкі. Святло мігціць на яго гранях, як імгненні сучаснасці, і гэты залацісты званочак нібы шэпча нам пра шчасце, надзею і каханне. Гэта наш час.

Безумоўна, выстава стварае цэльнае ўражанне. Адрозненні ў эстэтычных прыхільнасцях і стылістыцы толькі ўносяць вобразнае багацце і пластычную разнастайнасць у экспазіцыю. Неабходна адзначыць высокае вытанчанае майстэрства, з якім выканана большасць габеленаў, а таксама імкненне да сучаснай пластычнай мовы – да творчага, а не механічнага і вульгарнага запазычання ўсіх тых каласальных адкрыццяў, што зроблены ў сусветнай культуры XX стагоддзя.

Вадзім ВОСІПАЎ,
мастацтвазнаўца.

("Віцебскі рабочы").

Пасля заканчэння Горацкага педвучылішча Вольга Тарадзейка восем гадоў працуе выхавацелем у дзіцячым садку вёскі Чырвоны Ручай Крычаўскага раёна – вучыць сельскіх дзяцей чытаць, спяваць, вышываць.

НА ЗДЫМКУ: Вольга Тарадзейка з дзецьмі.

Фота Валерыя БЫСАВА, БЕЛТА.

Калі пануе ў школе дух сям'і

Карэспандэнт "НС" гутарыць з дырэктарам Навінкаўскай сярэдняй школы Талачынскага раёна, заслужаным настаўнікам Беларусі Канстанцінам Рамановічам.

- Ваша школа прызнана лепшай вясковай школай вобласці. Усё, каб адпавядаць гэтаму вызначэнню, тут ёсць, пачынаючы з арыгінальнага праекта будынка, процьмы кветак вакол яго, шэрагу школьных музеяў і г.д. - пералік доўгі. Чым яшчэ, нябачным з першага позірку, Навінкаўская сярэдняя школа адрозніваецца ад іншых?

– Тут пануе дух адной вялікай сям'і. Гэта складвалася гадамі. Усё, што маем, вынік агульнага старання дзетак і дарослых.

У адрозненне ад іншых школ, у нас няма дзяжурных, няма сметніцы.

Няма праблемы з харчаваннем вучняў, хоць сталоўка не ўваходзіць у сістэму грамадскага харчавання і дзяржаўная датацыя – невялічкая. Кормім дзетак як належыць. Ні яны, ні бацькі, ні правяраючыя інстанцыі прэтэнзій не маюць.

- Як гэта вы ўмудрыліся?

– Вырошчваем многа бульбы, частку яе мяняем на іншыя прадукты. Толькі што адправілі ў аптэчную сістэму цэлую машыну лекавых траў – і з гэтага маем прыбытак. З наступнага года школа бярэ трыццаць гектараў зямлі, каб заняцца алейнаэфірнымі культурамі. Тры гады вырошчвалі насенне, бо была толькі жменька яго.

Папярэднія падлікі абнадзейваюць: павінны зарабіць 20-30 тысяч долараў.

- І ўсе гэтыя грошы пойдуць на ежу?

Не. На кожнага вучня будзе заведзены асабісты рахунак, дзе напачатку з'явіцца трыста долараў. Тут я павінен сказаць яшчэ вось пра што. Пачынаючы з пятага класа, нашы дзеткі асвойваюць такое паняцце, як школьны патрыятызм. Вучань – патрыёт сваёй школы. Калі каму Бог не заклаў вялікіх здольнасцей да вучобы, патрабуецца наступнае: падрыхтаванасць у межах неабходнага да ўрокаў, нармальныя паводзіны, удзел у школьных справах. Нічога звышскладанага.

Парушыў вучань, скажам, дысцыпліну – з рахунку мінус дзесяць долараў, атрымаў двойку – дваццаць. Зразумела, што пяцёркі, добрыя ўчынкі павялічваюць лічбы на рахунку. Раз у тыдзень будзе засядаць камісія з настаўнікаў, бацькоў, вучняў і вызначыць, хто колькі "зарабіў". У выніку да заканчэння школы нехта з дзяцей займее 500 долараў ці больш, а нехта – дзесяць. Зберажэнні выпускнік скарыстае пры ўмове, што паступіць вучыцца далей: ад ПТНУ да ВНУ, на бюджэтную ці платную форму – не мае значэння. Ніхто іншы грашыма распараджацца не зможа. Як бачым, ёсць сэнс пастарацца.

Я бываю ў колішніх нашых вучняў, а зараз студэнтаў, і ведаю: нялёгка ім. Вёска бедна жыве, бацькам не па кішэні ўтрымліваць студэнта, вось і паспрабуем такім чынам зацікавіць дзяцей змалку да вучобы.

- Значыць, летнія канікулы ў вучняў заняты сельскагаспадарчымі клопатамі?

– Раней мы займаліся кветкамі. Але ім больш даспадобы клімат Брэсцкай, Гомельскай вобласці. Ды і ачыстка насення — дужа працаёмкая. Цяпер вырошчваем толькі для ўпрыгожвання школы. А насенне проста раздаём, іншы раз паўцэнтнера ў год. Сёлета, напрыклад, розныя арганізацыі, установы, школы атрымалі ад нас больш за 300 кустоў толькі вяргіняў.

З эфіраалейнымі культурамі працей. Выраслі – мы іх на маслаэкстракцыйны завод.

Хочацца, каб Навінкаўская сярэдняя школа стала аграшколай. Завядзём сваю пасеку. Наколькі мне вядома, гэтым не займаецца у нас яшчэ ніводная школа. Будзем даваць вучням пачаткі ведаў па пчалярстве, кветкаводстве (дызайне), а куды пойдзе зробленае – я ўжо казаў вам.

- Велізарная нагрузка на таго ж настаўніка біялогіі. У школе, апроч "агарода", ёсць яшчэ і зімовы сад...

– Настаўнікі цалкам згодны з маімі прапановамі, бо я раблю ўсё магчымае, каб памагчы ім трымаць сем'і. Працоўныя затраты будуць нязначныя на тых 30 га. Самым праблематычным аказалася раздабыць насенне. Гарчычнага, прысланага з Францыі, мелі ўсяго жменьку. Сабранага сёлета павінна хапіць гектараў на пяць. Выгадна школе займацца і фасоляй.

- З зямлёю праблем няма?

– Нас падтрымліваюць раённыя ўлады. Заключым адпаведныя дамовы і будзем працаваць.

- Пэўную рысу зробленаму вамі на педагагічнай ніве падвяло званне заслужанага настаўніка рэспублікі. Ці ўсё збылося з некалі задуманага?

– Марыў пра класічную гімназію тут, у Навінцы, каб дзеці вывучалі лацінскую мову, іўрыт, а яшчэ грэчаскую і іншыя сучасныя замежныя мовы. Быў распрацаваны праект інтэрната. І настаўнікі б знайшліся для гімназіі. У нас дагэтуль тры добрыя сядзібы для іх пустуюць. Ужо гатовы дакументы для газіфікацыі школы і настаўніцкага жылля. А тады, на пачатку 90-х, планы гімназічныя аказаліся нерэальнымі для ажыццяўлення. З-за адсутнасці сродкаў. Так мне і сказана было.

Спадзяёмся, што аўтобус, дакляраваны нам як лепшай вясковай школе вобласці, атрымаем. А то ж думалі, як зарабіць, каб за свае грошы купіць. Аўтобусы сюды ходзяць тройчы ў тыдзень – ні выехаць, ні заехаць, калі спатрэбіцца. На веласіпедах далёка з дзецьмі не дабярэшся. Каб вучань рос патрыётам, развіваўся духоўна, сваю краіну яму трэба ведаць не па кніжках, не па тэлеперадачах. Трэба, каб ён убачыў Нясвіж, пахадзіў па Полацку, пасядзеў на спектаклі ў Купалаўскім тэатры ці сталічнай оперы і г.д.

- Як уладкоўваюцца ў жыцці вашы выпускнікі?

– Сёлета двое хлопцаў паступіла ў Мінскі гандлёвы каледж. З леташняга выпуску дзяўчынка стала студэнткай Беларускай сельгасакадэміі, другая – у Мінскім фінансавым каледжы. А пасля дзевяці класаў нашы выхаванцы вучацца ў тэхнікумах, вучылішчах, дзе трэба здаваць уступныя экзамены па матэматыцы, фізіцы, хіміі. І ніжэй чацвёркі ніхто яшчэ не атрымаў на ўступным экзамене па беларускай мове.

Навінкаўскія настаўнікі даюць добрыя веды. Аднак некаторыя дзеці адсюль пераходзяць у райцэнтраўскія школы – там адкрыты ліцэйскія класы. А нам гэта зрабіць не дазваляе малакамплектнасць. Праўда, унутраную дыферэнцыяцыю і мы праводзім. Са здольнымі вучнямі займаемся дадаткова.

- Людзі мясцовыя кажуць, што Рамановіч свету божага з-за школы не бачыць. Але і для дзяцей школа не зачыняецца з рання да змяркання.

– З сямі гадзін раніцы яны ўжо тут. Да ўрокаў можна колькі хочаш займацца камп'ютэрамі альбо пасядзець у камінным пакоі, дзе ёсць два відэамагнітафоны і збор касет. У нас вялікая спартыўная зала, якая ў халады добра ацяпляецца. Зімою, калі я не з'явіўся ў школе – дзеці прыйдуць да маёй хаты, будуць побач у снежкі гуляць, на лыжах катацца, каб даць мне зразумець: руш, дырэктар, да школы. Куды падзенешся, гэта ж дзеці.

Кожнаму з іх пад канец навучальнага года ўручылі падарунак. Сёлета да 1 верасня падарункі (аддзенне, абутак) падрыхтавалі добрыя людзі з Аўстрыі. Усё – новае, якаснае і прыгожае. Крыху раней былі рэчы з Амерыкі. Адчувальная падтрымка для вучнёўскіх сем'яў. Аднак вырашана пазбавіць школу некалькіх школьнікаў, бо не ўпісваюцца яны ў нашы патрабаванні. Папярэджанні не дапамаглі.

- Канстанцін Іванавіч, ваш педагагічны стаж - трыццаць гадоў, прычым у вёсцы. Збудаваны тры школы. Ці спраўджваецца ў адносінах да вас прымаўка: спачатку чалавек працуе на аўтарытэт, потым - аўтарытэт на яго?

– У школе працаваць надзвычай цяжка. Але ніколі нікога не абцяжарваў вялікімі просьбамі. Да начальнікаў стараюся хадзіць паменей – ім і так хапае клопатаў.

- Вы ўсё жыццё занятыя дзецьмі, а значыць, павінны заўсёды думаць пра будучыню. Заўтрашні дзень рыхтуе для школы, як вы кажаце, дэмаграфічную яму. Магчыма, апусцее і Навінкаўская.

– У падрыхтоўчым класе – 10 дзетак. Налета яшчэ столькі прыйдзе. А потым – менш і менш.

З дабрачынным фондам "Друцк" на чале са старшынёй апякунскага савета, дэпутатам Нацыянальнага сходу Аляксандрам Азарчанкавым і коханаўскім прадпрымальнікам Іванам Майсеевым будзем шукаць выхады на замежныя арганізацыі, каб тыя дапамаглі збудаваць тут дзіцячы дом і пансіянат для адзінокіх настаўнікаў-пенсіянераў. Сваіх сіл, сродкаў, на жаль, не хопіць.

Разумееце ідэю? Тады з гэтых сцен ніколі не выветрыцца дух сям'і, без якога школа – не школа.

Г.ШПАКОЎСКАЯ.
Віцебск.

("Народнае слова").

Вакансіі, вакансіі...

У шэрагу школ Наваполацка, Оршы, Чыгунанага раёна Віцебска каля 200 і больш гадзін замежных моў няма каму выкладаць.

Такі непрыемны сюрпрыз на пачатку навучальнага года выкліканы тым, што некаторыя выпускнікі Полацкага дзяржаўнага універсітэта, Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага універсітэта не з'явіліся да месца працы, а тыя, хто размяркоўваў наваспечаных спецыялістаў, не палічылі патрэбным пракантраляваць належным чынам, як жа замацоўваюцца ў школах маладыя "сейбіты" разумнага, добрага, вечнага.

Па інфармацыі, атрыманай намі ў аддзеле кадраў упраўлення адукацыі аблвыканкама, 767 выпускнікоў педагагічных ВНУ зрабілі сёлета першыя крокі на настаўніцкай ніве. 91 чалавека з новенькімі "корачкамі" так і не ўбачылі ў школах Віцебшчыны. І невядома, ці ўбачаць, ці прымусіць хтонебудзь адмаўленцаў кампенсаваць затраты на вучобу.

М.ПРЫГОЖЫ.

("Віцебскі рабочы").

Гродзенская вобласць

Свой шлях у навуцы

Сяргей Міхайлавіч Зіматкін - прафесар, доктар навук, выдатнік аховы здароўя, сапраўдны член Нью-Йоркскай і Расійскай медыка-тэхнічнай акадэміі навук. Тры апошнія гады працуе прарэктарам па навуцы Гродзенскага медыцынскага універсітэта.

Нарадзіўся ён у Грузіі. Яго бацька – кадравы ваенны, якога лёс закідваў у самыя розныя кропкі вялікай краіны. Але сталася так, што ўсё жыццё Сяргея Міхайлавіча прайшло ў Беларусі. Тут, у Гродне, скончыў школу і адразу паступіў у медыцынскі інстытут.

І сын, і бацька занадта рана пазналі страшнае гора страты: калі Сяргей быў на другім курсе, памерла яго маці, цудоўная, добрая жанчына. Яна была ўрачом. І хто ведае, магчыма, шлях медыцыны – гэта тая нябачная дарожка, інтуітыўна абраная сынам у памяць любімага чалавека.

У інстытуце Сяргей зацікавіўся гісталогіяй. Прафесар Абрам Аркадзьевіч Турэўскі захапіў студэнта сваёй адданасцю навуцы, заразіў дапытлівасцю, спробай раскрыць таямніцы жыццёвых працэсаў, зафіксаваных імгненнем на шкле. Глыбокую павагу да свайго настаўніка (традыцыя, на жаль, страчаная многімі з сучаснага пакалення) Сяргей Міхайлавіч нясе праз увесь свой навуковы і жыццёвы шлях.

Яго акружалі творчыя і таленавітыя сябры, якія ў будучым сталі вядомымі вучонымі, кіраўнікамі, урачамі. Сярод іх: ленінскі стыпендыят, выдатнік вучобы Пётр Гарэлік – цяперашні рэктар нашага універсітэта; Міхаіл Бушма – цяпер загадчык кафедры фармакалогіі, доктар медыцынскіх навук; Іван Зянькевіч – цудоўны ўрач-кардыёлаг Гродзенскай абласной бальніцы і інш.

Пасля заканчэння з адзнакай медінстытута Сяргей паступае ў аспірантуру пры кафедры гісталогіі, пасля чаго працуе малодшым навуковым супрацоўнікам ЦНІЛе, а потым асістэнтам на гэтай жа кафедры. Абараняе кандыдацкую дысертацыю па спецыяльнасці "Эмбрыялогія і гісталогія".

На працягу наступных пятнаццаці гадоў Сяргей Міхайлавіч займаецца навукай у сценах Інстытута біяхіміі. Галіна даследаванняў – нейрахімія, марфалогія, эксперыментальная паталогія. Ён стварае навуковую школу, фарміруе навуковыя напрамкі "Тапаграфічная арганізацыя ферментаў метабалізму спіртоў і альдэгідаў у мозгу", "Узаемасувязі алкагольметабалізавальных і нейратрансмітэрных сістэм у рэакцыях адаптацыі да этанолу".

У 39 гадоў Зіматкін абараняе доктарскую дысертацыю, а потым стварае лабараторыю марфабіялогіі філіяла Усесаюзнага навуковага цэнтра наркалогіі пры Гродзенскім медыцынскім інстытуце. Пазней становіцца загадчыкам лабараторыі марфалогіі і нейрахіміі Інстытута біяхіміі Гродна.

Тры гады назад рэктар медінстытута Пётр Васільевіч Гарэлік запрашае яго ў родную ВНУ ў якасці прарэктара па навуковай рабоце. Тады Сяргею Міхайлавічу нялёгка было прыняць рашэнне. Вялізны аб'ём новых абавязкаў, незнаёмая, вельмі адказная праца. Аднак жыццё паказала, што магчымы разумны баланс адміністратара і вучонага. Ён і цяпер плённа займаецца навукай, а таму цудоўна адчувае і ведае патрэбы вучоных нашага універсітэта.

На сённяшні дзень у Сяргея Міхайлавіча больш за 200 публікацый. Большасць яго навуковых работ апошніх дзесяці гадоў апублікавана ў прэстыжных часопісах свету. Наш калега вядомы ў многіх краінах свету сярод вучоных у сваёй галіне. Яго рэгулярна запрашаюць на міжнародныя канферэнцыі не толькі ў якасці дакладчыка, але і кіраўніка секцый і сімпозіумаў.

У сям'і Зіматкіна Сяргея Міхайлавіча пануе сапраўдны навуковы дух. Яго жонка, Тамара Іванаўна, – спецыяліст у галіне медыцынскай экалогіі і біяхіміі, кандыдат біялагічных навук, працуе над доктарскай дысертацыяй. Дачка Вольга пайшла па слядах бацькі – яна студэнтка нашага універсітэта, будучы медык-псіхолаг, таксама захапляецца навукай.

І.АРЦУКЕВІЧ,
кіраўнік навуковага аддзела ГМУ.

("Гродзенская праўда").

(Старонка падрыхтавана па матэрыялах мясцовага друку.)

Настаўнік года Расіі-2001

Пелікан выбраў горад на "шэрых камянях"

...Імжэў надакучлівы кастрычніцкі дождж. Я спяшаюся ў саўгас "Маскоўскі", каб сустрэцца з пераможцам конкурсу "Настаўнік года Расіі-2001". У гасцінічным нумары, дзе спыніўся Крылоў, усё сведчыла пра хуткі ад'езд. Ложкі былі завалены паперамі, кнігамі, падарункамі. Тэлефон пастаянна званіў: Аляксея Валянцінавіча віншавалі з поспехам.

— Я дагэтуль у шоку, — ціха загаварыў настаўнік тэхналогіі, стоячы ля акна і закурваючы цыгарэту. — Не магу да канца ўсвядоміць таго, што адбылося. Учора на сцэне "Акадэмічнага" я не знаходзіў слоў. Хоць бы намякнулі, што я маю шанц. Я б падрыхтаваў слова ў адказ...

Муж і жонка — адна сатана

Крылоў не планаваў перамагчы. Быў перыяд, калі ён увогуле не хацеў ехаць у Маскву. Летам стаміў рэгіянальны конкурс. Да таго ж мучылі сумненні. Можа, тое, што ты павязеш, акажацца нікому не патрэбным... Бо страшна не тое, што не пераможаш, а тое, што застанешся незразумелым. А Крылоў прывык ставіцца да сябе самакрытычна.

Ён вырашаў канкрэтную задачу, спрабаваў прыцягнуць увагу да прадмета "Тэхналогія", да якога ў школах часта адносяцца пагардліва. У вучэбным плане ён ідзе апошнім у спісе, лічыцца, што без яго можна абысціся.

— Удзельнічаючы ў конкурсе, я думаў перш за ўсё пра падняцце прэстыжу свайго прадмета. Я хацеў даказаць калегам, што я не настаўнік працоўнага навучання, а выкладчык тэхналогіі. Вырашаю гэтыя ж педагагічныя задачы, як і славеснік, матэматык, і мой прадмет не менш патрэбны. Як растлумачыць калегам, якія лічаць элітай школы — матэматыкам, фізікам, хімікам, настаўнікам літаратуры, замежнай мовы, — што тэхналогія не проста новая назва старога прадмета, а прынцыпова новая вучэбная дысцыпліна?

Крылоў з павагай гаворыць пра масквіча — настаўніка тэхналогіі Аляксандра Глозмана, пераможцу конкурсу 1997 года. Тады Аляксей зразумеў, што ён не адзіны.

— Калі я адчуў неабходнасць самасцвярджэння, то прыняў рашэнне ўдзельнічаць у конкурсе. Раўся з жонкай. Калі яна побач, гэта акрыляе мяне. [illegible] Я не бачу вачэй Алены, хаця ведаю, дзе яна сядзіць. І мне было цяжка гаварыць. Яна была на ўсіх маіх уроках. Калі я адчуваў, што ў мяне нешта не атрымліваецца, я глядзеў на яе. І гэтага было дастаткова. Я адчуваў прыліў сіл, станавіўся больш упэўненым. Можа, гэта банальна, але я баюся быць недастойным яе. Я павінен адпавядаць званню мужчыны. "Навучальная ўстанова, што кожнае, муж і жонка — адна сатана", — смяецца Крылоў, абдымаючы жонку. — Хаця па гараскопе выходзіць, што мы абсалютна несумяшчальныя. Я — Стралец, а Лена — Скарпіён. Але мы жывём, як кажуць, душа ў душу. На конкурсе жонка мяне не проста суправаджае. Я ёй адразу сказаў, што без яе не паеду. Яна прафесіянал — настаўнік рускай мовы і літаратуры, намеснік дырэктара па навучальна-выхаваўчай рабоце вучэбнага цэнтра "Гармонія". Яе вучняў я жартам называю "гармонікамі". Жонка стаяла ля вытокаў стварэння цэнтра. Яна цудоўны чалавек. Мне пашанцавала, 18 гадоў яна мяне цярпіць", — усміхаецца Аляксей Валянцінавіч.

— Спачатку Аляксей мяне цярпеў, — дадае Алена Міхайлаўна, — з маімі сшыткамі, канспектамі, дыскетамі. Не раз бывала так — я прыходжу, а на стале запіска: "Леша, я пайшла на дыскатэку".

— Я тады працаваў на заводзе і не разумеў, што настаўнікі ходзяць на працу на школьныя вечары. Злосці на Лену не было, але нервы напружваліся. [illegible]

...Алена Міхайлаўна была ўпэўнена, што Крылоў пераможа. З яго настойлівасцю і мэтанакіраванасцю.

— Лена марыла пра манеўраванне пеліканчыка. Але ён забаранялася сусім гаварыць пра гэта. Ён хоча выйграць, што ж таксама ёсць. Я тэбе слепіла. У яго было, — жартуе Крылоў.

...Аляксей без Алены жыць не ўяўляе. Хоча, каб і ў сыноў былі такія ж жонкі, і ўсе яго сям'і былі пасцяробна з партнерам.

Старэйшы Іван — цяпер студэнт гістфака Уральскага ДПУ. А малодшы Антон вучыцца ў лінгвістычнай гімназіі № 99. Прынцып Крыловых — не прыцягваць у адной школе і, каб вучні не пакутвалі. Хлопцы выраслі ўмелымі, пачуццёвымі мужчынамі, самастойна сталець.

Бізнесмен ідзе ў педагогі

Аляксей Валянцінавіч прыйшоў у школу, як ён гаворыць, па збегу абставін. Крылоў працаваў на заводзе імя Калініна — прадпрыемстве ваенна-прамысловага комплексу. Потым надышлі кепскія часы. Бізнес. Выбаравы ўчастак металапрацоўкі, дзе Крылоў быў начальнікам, знаходзіўся каля школы і арандаваў у ёй памяшканне. Выконвалі зварачныя работы, заказы на выраб рашотак і металічных дзвяраў, агароджаў. І калі Аляксей стаў весці ў школе радыёгурток, адчуў, што педагагічная работа падабаецца яму. Спачатку працаваў па кантракце, а ў 1997 годзе зусім пакінуў вытворчасць і перайшоў у школу.

...Аляксей Крылоў — з сям'і вытворцаў. Бацька, маці, цёткі ўсё жыццё аддалі заводу імя Калініна. Аляксей Валянцінавіч — выпускнік 95-й свярдлоўскай школы. Як усе, быў піянерам, камсамольцам. З задавальненнем выконваў грамадскія даручэнні. Праўда, дысцыпліна часам пакідала жадаць лепшага. Быў заўзятым на паводзінах, бацькоў выклікалі ў школу. У той жа час вучоба давалася лёгка. У яго былі цудоўныя настаўнікі. Ён дагэтуль успамінае, як цікава выкладала рускую мову і літаратуру яго настаўніца Валерыя Мікітаўна Вінаградава.

Усе школьныя гады чымсьці захапляўся. Аляксей наведваў студыю выяўленчага мастацтва, сталярны гурток, гурток "Умелыя рукі". Займаўся лыжамі, боксам.

Пасля школы — электрамеханічны тэхнікум. З 1985-га па 1987-й — армія. Крылоў служыў у праслаўленым 5-м зенітна-ракетным дывізіёне. У тым самым, які збіў у свой час самалёт-шпіён Паўэрса.

— Мы да гэтага часу сустракаемся з аднапалчанамі ў красавіку ў Дзень ППА. Мне пашанцавала, я служыў у Свярдлоўскай вобласці, — успамінае Крылоў, — было ў гонар 20 сяброўцаў, якім даверылі абараняць неба свайго горада. Служба праходзіла нядрэнна. У нас было шмат вучэнняў, двойчы выязджалі на палігон. Быў у Казахстане, у Ленінградзе. Удзельнічаў у спаборніцтвах на званне лепшага спецыяліста войскаў ППА краіны. Быў узнагароджаны ўзнагародай грамата "За старанніцтва ў воінскай службе".

Пасля арміі — аўтаматычныя заводы. Але да збору аўтаматычнай лініі Аляксей цяжка не дайшоў. Папоўся на завод імя Калініна. Праца чаргавалася з вучобай. Крылоў паспяхова скончыў радыёфак вячэрняга аддзялення Уральскага політэха. Рамонт і абслугоўванне ЭВМ, станкоў з ЧПУ былі цікавыя Аляксею. Падабалася працаваць. Трэба было пастаянна нешта вывучаць. Узнікала неабходнасць — пастаянна шукаць новае, вынаходзіць. Трэба было вырашаць шмат задач.

Усё было цудоўна... 67-я школа горада Екацярынбурга, дзе працуе Крылоў, сёлета святкуе сваё 67-годдзе. Будынак старэнькі, сцены пашчаны, ля школы ў жахлівым стане сантэхніка, электрыка. Школа была пастаўлена на капрамонт. Не адзін дзень было як дамовіцца з адным капітальным рамонтам. Школу абяцалі адрамантаваць за год. Педагогаў і вучняў 67-й перакінулі на час у будынак суседняй школы. Займаліся ў другую змену.

— І вось ужо трэці год на нашу школу рамантуюць, — хвалюецца Аляксей Валянцінавіч. — Трэці год мы працуем у рэжыме другой змены, не маем свайго памяшкання, матэрыяльнай базы. Мы цяпер як госці, "бедныя сваякі". Гэта вельмі цяжка. Да гонару нашай школы, педкалектыў дружны. Ніхто не збягае, і вучні ад нас не збягаюць. Але колькі гэта будзе працягвацца? І без гэтага становішча настаўнікаў у школе нялёгкае. Зарплата проста зневажальная. Трымаемся на голым энтузіязме. Але дзеці не павінны ад гэтага пакутаваць.

Асабіста я стаўлю перад вучнямі задачу — стварыць свой праект, прапанаваць сваю ідэю, распрацаваць сваё бачанне свету. Гэта асноўная ідэя тэхналогіі. У праграме тэхналогіі ёсць 16 гадзін на творчы праект. А калі яны ёсць, то святая справа, каб гэты час праходзіў творча. Бо тэхналогія — прадмет інтэгратыўны. І гэта мяне радуе.

Падлеткі на звычайных канструктарах даведваюцца, што такое электрычны ланцуг. Мае вучні ведаюць, дзе ў кватэрах людзей размяшчаецца электраправодка. Могуць паказаць гэты люстру, замяніць выключальнік, разетку. А такія навыкі любому будучаму мужу і гаспадару не пашкодзяць.

Што ж, настаўнік тэхналогіі — гэта вельмі важна — сённяшні васьмікласнік павінен эканамічна ацэньваць сваю дзейнасць. Праектуючы якую-небудзь рэч, ён улічвае затраты працы, часу, кошт скарыстаных матэрыялаў. Умее планаваць сваю працу.

— Я не хачу тлумачыць, што працую настаўнікам таму, што гэта мне падабаецца. А мяне часта пытаюцца: "Ці ў школе — няўдачнік? Малады, здаровы мужык. У цябе светлая галава. А ты — у школе". Людзі проста не разумеюць. Усё-такі раней слова "настаўнік" вымаўлялася з вялікай павагай. А сёння яго спрабуюць замяніць на слова "бюджэтнік". Не ведаю, як усім, а мне ад яго становіцца крыўдна. Дзякуй Леаніду Якубовічу. Вінцэнт конкурсу словамі: "Я не ведаю ніводнага чалавека, у якога не было настаўніка".

У Аляксея Валянцінавіча ёсць мара. Пальнявая жаданне — каб яго школа мела ўласнае памяшканне. І ўжо ёсць здзяйсненне. У Крылова няма тэлефона. Прэмію за перамогу ў конкурсе Аляксей мяркуе выдаткаваць на камп'ютэр. І ён захапляўся, што Крылоў у самую сваю надзейную праблему.

Крылоўград

Аляксей Валянцінавіч прыдумаў свой горад. Намаляваў яго схему. На ёй — усё яго жыццё. Давайце зробім экскурсію па гэтым горадзе.

...Перавал Шасціструнны. Завулак нумізматыка. Вуліца Роджэра Жалязны. Ля цырка Перамен пачынаюцца паралелі — 5, 6, 7 і 8. З адміністрацыйнага цэнтра Крылоўграда цячэ рака Халтурка і ўпадае ў мора Працы. Сюды ж ледзь чутна бяжыць танюткі ручаёк Зарплаты...

Адно з захапленняў Крылова — нумізматыка. Ёю ён пачаў займацца яшчэ пры СССР.

— З таго часу, як з'явіліся першыя савецкія юбілейныя рублі, я стаў іх сабіраць. Цяпер у мяне вялікая калекцыя. Мне падабаецца перабіраць гэтыя металічныя кружочкі, параўноўваць, даведвацца праз іх нешта новае пра сусветную гісторыю.

У калекцыі Крылова ёсць манета, якая выпушчана ў 1723 годзе — у год заснавання Екацярынбурга. Манетны двор на рацэ Ісець пячатаў унікальныя манеты квадратнай формы. Іх называлі плахамі...

Яшчэ пра захапленні:

— Хоць я і не валодаю музычным талентам, але сярод сяброў з задавальненнем граю на гітары. Мне падабаецца бардаўская песня. Высоцкі, Візбар, Акуджава. Я вырас на хард-року. "Бітлз", "Пінк Флойд", "Куін", "Дып Пёпл". Гэтую музыку я па-ранейшаму люблю. Дзеці таксама любяць гэты стыль. Сучасных дэцлаў і яму падобных на дух не ўспрымаю. Гэта аднадзёнкі. Мне даспадобы ўральскія групы — "Наўцілус-Пампіліус", "Чайф", "Агата Крысці". Дарэчы, мой старэйшы сын Іван — барабаншчык студэнцкай рок-групы. У адной з песень яны назвалі наш горад вельмі вобразна — "шэрая ружа на шэрых камянях".

І пра пачуццё патрыятызму:

— Мы, екацярынбуржцы, любім называць свой горад трэцяй сталіцай. Ганарымся, што ён — буйны прамысловы цэнтр з магутнай навуковай базай. Хутка нас будзе два мільёны. З радасцю ўспрынялі вяртанне гораду яго ранейшага імя.

Крылоў упэўнены, што гісторыя павінна быць праўдзівай, якой бы яна ні была. І змена назваў гарадоў і вуліц — усё гэта падсвядомае патрабаванне быць шчырымі да мінулага.

...За гасцінічным акном цярушыць дождж. Калі ад'язджаеш — гэта на добрую дарогу.

— Я люблю дождж, — крыху сумна гаворыць Крылоў. — Свежае восеньскае паветра. Восень — мая любімая пара года. Пах прэлага лісця. Хочацца пафіласофстваваць. Душу агортвае незвычайны спакой...

Лепшыя засталіся ў школах

Напрыканцы сваёй сціплай прамовы са сцэны канцэртнай залы "Акадэмічная" настаўнік года Расіі-2001 Аляксей Крылоў сказаў: "...Не хачу пакрыўдзіць удзельнікаў гэтага конкурсу, але лепшыя педагогі засталіся ў сваіх школах".

Я папрасіў яго патлумачыць гэтую фразу.

— Усё вельмі проста, — сказаў настаўнік тэхналогіі. — многія педагогі лічаць сябе самадастатковымі. І не спяшаюцца на конкурс. Нехта лічыць, што гэтае мерапрыемства для маладых, нехта проста баіцца псіхалагічнага прэсінгу. Бо любое спаборніцтва — гэта барацьба, канкурэнцыя. У кожнай школе ёсць настаўнікі з 30-40-гадовым стажам. Яны — прафесіяналы з вялікай літары. Карыстаюцца вялікім аўтарытэтам і любоўю вучняў. І я ўпэўнены, што кожны ўдзельнік конкурсу назаве некалькі прозвішчаў настаўнікаў, якіх ён лічыць лепшымі...

Гаворачы гэта, Аляксей, безумоўна, быў вельмі сціплым. А сціпласць, як вядома, упрыгожвае чалавека. Тым больш сапраўднага Настаўніка...

Міхаіл БОНДАРАЎ.

("Учительская газета").

За мяжой

Урок дарослым

"Урокі ўзмужання і палавой спеласці" пачалі праводзіцца ў новым навучальным годзе ў іранскіх школах.

З часоў ісламскай рэвалюцыі 1979 года падобныя тэмы не абмяркоўваліся ў навучальных установах краіны.

Як паведаміў прадстаўнік Міністэрства адукацыі Ірана Рахім Эбадзі, новая дысцыпліна закранае многія пытанні, якія цікавяць моладзь, асабліва дзяўчат. "Замоўчванне гэтых тэм можа прывесці да нацыянальнага крызісу", – лічыць ён.

Згодна з пастановай міністэрства, "урокі ўзмужання і палавой спеласці" будуць праводзіцца ў школах з першага дня новага навучальнага года, які ў Іране пачынаецца 23 верасня.

Дагэтуль у краіне, дзе іслам шыіцкага толку абвешчаны дзяржаўнай рэлігіяй, публічнае абмеркаванне пытанняў палавога жыцця знаходзілася пад строгай забаронай. У выніку апошнім часам назіраецца няўхільны рост колькасці разводаў, распаўсюджана практыка правядзення падпольных абортаў. У прэсе сталі ўсё часцей паяўляцца паведамленні пра самазабойствы падлеткаў. У апошняя дзесяцігоддзе іранскія сацыёлагі і педагогі настойліва заклікалі пашырыць пералік школьных прадметаў, дапоўніўшы яго ўрокамі па палавым выхаванні.

Больш паловы насельніцтва Ірана – моладзь ва ўзросце да 25 гадоў. Пры гэтым 20 з 60 мільёнаў іранцаў – школьнікі.

Вучоба ў Інтэрнет-кафэ

Кітайскія падлеткі праводзяць за камп'ютэрамі у сярэднім 30 хвілін у дзень, "падарожнічаюць" па Інтэрнеце. Пры гэтым палова з іх хацела б мець магчымасць траціць на гэта намнога больш вольнага часу.

Такія звесткі былі атрыманы ў выніку даследаванняў у школах пяці буйнейшых гарадоў Кітая: Пекіна, Шанхая, Гуанчжоу, Чэнду і Чанша.

Найбольшай папулярнасцю сярод маладога пакалення ва ўзросце ад 10 да 18 гадоў карыстаюцца гульні ў рэжыме рэальнага часу, чаты і паштовая перапіска. Натуральна, гэта выклікае ўсё большую занепакоенасць у іх бацькоў, якія хвалююцца за паспяховасць дзяцей.

Аднак, як ні дзіўна, даследаванні паказалі, што трывога з прычыны негатыўнага ўплыву камп'ютэра на падлеткаў – пакуль беспадстаўная. Справа ў тым, што ў кітайскіх школах такі шчыльны графік заняткаў і такі вялікі аб'ём хатніх заданняў, што ў вучняў проста не застаецца часу на забавы.

Разам з тым абсталяванасць камп'ютэрамі класаў, дзе праводзяцца заняткі, значна пашырае кругагляд школьнікаў. Цяпер у пачатковых школах Кітая да Інтэрнета мае доступ 26 працэнтаў вучняў, а ў сярэдніх – 36 працэнтаў. Гаворка, зразумела, ідзе пра вялікія гарады, таму што ў вёсках пра гэты цуд інфарматызацыі, магчыма, хіба толькі нешта чулі.

Аднак нават у горадзе далёка не ўсе могуць дазволіць сабе мець дома камп'ютэр з доступам у сусветную інфармацыйную сетку, таму вялікай папулярнасцю ў падлеткаў карыстаюцца Інтэрнет-кафэ. Дарэчы, гэтыя ўстановы маюць яшчэ і тую перавагу, што там бацькі не могуць пракантраляваць, якія менавіта сайты наведваюць іх дзеці. Зрэшты, без нагляду моладзь не застаецца. За іх маральнасцю сочаць упаўнаважаныя дзяржаўныя органы. Так, паліцыя перыядычна ладзіць шырокамаштабныя праверкі дзейнасці Інтэрнэт-кафэ, сотнямі зачыняючы тыя, што "праштрафіліся". Акрамя таго, па распараджэнні ўлад у выпадку неабходнасці перакрываецца доступ карыстальнікаў на некаторыя сайты, напрыклад, дзе змяшчаецца эротыка або непажаданая палітычная інфармацыя.

Падрыхтаваў
Ігар КАНДРАЛЬ.

Па старонках Інтэрнэта

Эксперыменту далі дабро

Вучоны савет Марыйскага інстытута адукацыі ўхваліў вынікі эксперыменту па правядзенні адзінага дзяржаўнага экзамену ў Рэспубліцы Марый Эл. У будучым годзе плануецца нават павялічыць колькасць прадметаў, па якіх будзе праводзіцца такі экзамен. Разам з тым аналітычная справаздача па выніках эксперыменту выявіла і шэраг складанасцей, якія датычацца найперш узроўню прафесійнай і метадычнай падрыхтоўкі саміх педагогаў. З мэтай недапушчэння падобных памылак у вучэбна-тэматычныя планы курсаў павышэння кваліфікацыі настаўнікаў уключаны пытанні змястоўна-тэхналагічнага забеспячэння адзінага дзяржаўнага экзамену.

Дыстанцыйная адукацыя па еўрапейскай праграме

З 1 лістапада 2001 года ў Кіеўскім нацыянальным універсітэце будаўніцтва і архітэктуры на факультэце перападрыхтоўкі кадраў пачынаецца навучанне па новай для вышэйшых навучальных устаноў Украіны праграме "Менеджмент персаналу і вытворчыя адносіны". Гэтая праграма распрацавана ў рамках міжнароднага праекта INDUSTMENT па праграме "Tempus-Tasis" пры актыўным удзеле і падтрымцы Ферн Універсітэта горада Хагена (ФРГ).

Форма навучання – дыстанцыйная. Асноўны націск робіцца на самастойнае вывучэнне матэрыялаў пры мінімальным адрыве ад вытворчасці. Прыём слухачоў ажыццяўляецца па выніках гутаркі. Неабходныя вучэбныя дапаможнікі выдаюцца слухачам у працэсе навучання. Пасля здачы экзаменаў і кантрольных па абавязковых дысцыплінах і паспяховай абароны дыпломнай работы слухачы атрымліваюць дыплом па спецыялізацыі "Менеджмент персаналу і вытворчыя адносіны" дзяржаўнага ўзору.

Сярод 19 дысцыплін большую частку складаюць матэрыялы Ферн Універсітэта па курсах: "Увядзенне ў псіхалогію сацыяльных працэсаў", "Развіццё арганізацыі", "Адбор і развіццё персаналу" і інш. Усе курсы – адаптаваныя да ўмоў Украіны.

Праграма прызначана для асоб з вышэйшай адукацыяй, якія маюць вытворчы вопыт і жадаюць атрымаць дадатковыя веды, неабходныя для далейшага службовага росту. Для людзей, якія не маюць вышэйшай адукацыі, маецца магчымасць вывучэння асобных дысцыплін ці іх блокаў па праграме павышэння кваліфікацыі. Па гэтых дысцыплінах прадугледжана атрыманне асобных сертыфікатаў.

Школьная форма найбольш падабаецца настаўнікам

Цікавае апытанне школьнікаў, іх бацькоў і вучняў было праведзена па заказе Міністэрства адукацыі Расійскай Федэрацыі. Яго тэмай сталі адносіны да школьнай формы. Усяго ў апытанні прынялі ўдзел 1 мільён 834 тысячы вучняў, 120 тысяч работнікаў адукацыйных устаноў і 950 бацькоў.

Тыя, хто сёння з настальгіяй гаворыць пра абавязковую для ўсіх школьную форму, лічаць, што само гэтае адзенне дысцыплінуе, дае магчымасць усвядоміць сябе сапраўдным вучнем і членам калектыву. Самымі вялікімі прыхільнікамі школьнай формы аказаліся кіраўнікі агульнаадукацыйных устаноў і настаўнікі – адпаведна 100 і 91% апытаных у гэтых групах. Зусім не супраць выпраўляць у школу ў форме сваё дзіця і 78% бацькоў. А вось сярод саміх школьнікаў жадальнікаў насіць форму – толькі 38%. Самі школьнікі патлумачылі сваё негатыўнае стаўленне да адзінай формы тым, што яна не спрыяе праву індывідуальнасці, самавыяўленню асобы, парушае права выбару на знешні выгляд.

Літаральна ўсе ўдзельнікі праведзенага апытання выказаліся за бясплатнае або льготнае набыццё школьнай формы.

Лячэнне і навучанне

Міністэрства адукацыі Расійскай Федэрацыі правяло ў Краснаярску агульнарасійскую нараду, прысвечаную праблемам дзяцей з доўгімі і хранічнымі захворваннямі. У прыватнасці абмяркоўваліся пытанні вучобы хворых на скаліёз. Сёння ў Расіі разнастайныя парушэнні пастаці назіраюцца ў 80% усяго дзіцячага насельніцтва краіны, а да 18% хлопчыкаў і дзяўчынак маюць такую форму гэтай хваробы, пры якой неабходна не толькі сур'ёзнае лячэнне, але і навучанне па спецыяльных праграмах.

У Краснаярску назапашаны унікальны вопыт адукацыі і рэабілітацыі такіх дзяцей – у залежнасці ад узросту яны наведваюць спачатку спецыялізаваны дзіцячы садок, пасля – адпаведную школу. Тыя з выпускнікоў, што маюць добрыя разумовыя здольнасці, паступаюць у Краснаярскі гандлёва-эканамічны інстытут. У названых навучальных установах працуюць адпаведна падрыхтаваныя настаўнікі, псіхолагі, спецыялісты карэкцыйнага профілю. У распрацоўцы і адаптацыі ўжо існуючых методык дапамагаюць вучоныя Краснаярскай медыцынскай акадэміі і мясцовага педагагічнага ўніверсітэта.

Удзельнікі нарады прызналі гэты вопыт вельмі цікавым і карысным, вырашана дэталёва прааналізаваць яго і распаўсюдзіць у іншых рэгіёнах краіны.

Патанін ахвяруе на адукацыю

Дабрачынны фонд Уладзіміра Патаніна (прэзідэнта холдзінгу "Інтэррос") запланаваў у будучым навучальным годзе патраціць на адукацыйныя праграмы каля 1,2 мільёна долараў ЗША. Студэнты сталічных і рэгіянальных вышэйшых навучальных устаноў могуць атрымліваць ад фонду стыпендыі па 1200 рублёў штомесяц. Куды больш істотная матэрыяльная падтрымка чакае выкладчыкаў – лепшыя з іх атрымаюць гранты памерам 1200 долараў ЗША.

На працягу гэтага навучальнага года фонд правядзе конкурсныя адборы студэнтаў-выдатнікаў дзённых аддзяленняў у 60 вядучых дзяржаўных ВНУ краіны. Па выніках стыпендыятамі стануць 1200 студэнтаў: 200 – з Масквы, 1000 – з рэгіёнаў Расіі. Адначасова пройдуць конкурсы на атрыманне грантаў сярод найбольш перспектыўных выкладчыкаў.

Конкурсы пачнуцца ва ўніверсітэтах і інстытутах Паўночна-Заходняй федэральнай акругі і паэтапна пройдуць у Прыволжскай, Уральскай, Цэнтральнай акругах, Маскве, Сібірскай, Паўднёвай і Далёкаўсходняй акругах.

Працэдура конкурсных адбораў скіравана на выяўленне асобаснага патэнцыялу прэтэндэнтаў на стыпендыю. Крытэрыямі з'яўляюцца якасці лідэра, высокі інтэлект, мэтанакіраванасць, уменне нестандартна мысліць, арганізатарскія здольнасці. Вынікі сацыялагічнага апытання, праведзенага сярод стыпендыятаў у мінулым годзе, па словах арганізатараў конкурсу, поўнасцю пацвердзілі правільнасць абранай стратэгіі адбору таленавітых і актыўных студэнтаў. Так, 63,5% апытаных удзельнічаюць у навуковых канферэнцыях, 43,5% закончылі школу з залатым альбо сярэбраным медалём, каля паловы ўдзельнічае у грамадскім жыцці, 43,8% актыўна займаюцца спортам.

Галоўнымі сваімі мэтамі на бліжэйшую перспектыву каля 90% стыпендыятаў назвалі прафесійную і асобасную рэалізацыю, заняцце дастойнага месца ў грамадстве.

Дабрачынны фонд Уладзіміра Патаніна створаны ў 1999 годзе. Акрамя ўзгаданага праекта фонд актыўна працуе над Паўночнай стыпендыяльнай праграмай, праграмамі стыпендый пераможцам міжнародных алімпіяд, фінансавання стажыровак студэнтаў МДЗІМА (МГИМО) грантавай падтрымкі праектаў у галіне менеджменту культуры.

Адукацыя ў Растоўскай вобласці: лічбы і факты

У вобласці зараз дзейнічае 1716 агульнаадукацыйных школ, у якіх вучыцца 560 тысяч дзяцей. У гэтых навучальных установах працуе 66640 работнікаў, з іх – 47 тысяч педагогаў.

Не пакідаюць без увагі ў Данскім краі і дашкольную адукацыю. Сёння ў вобласці налічваюцца 1034 дзіцячыя садкі, дзе працуюць 23543 чалавекі.

Абласная адміністрацыя выдаткавала 15 мільёнаў рублёў на закупку камп'ютэрнай тэхнікі для сельскіх школ. Напрыканцы жніўня ў будынку вылічальнага Цэнтра Растоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта адкрыты Цэнтр Інтэрнет-адукацыі, дзе будуць навучацца асновам працы з камп'ютэрам настаўнікі сярэдніх школ і праходзіць перападрыхтоўку выкладчыкі інфраматыкі.

На кантролі – і клопат пра сацыяльна незабяспечаных. Толькі ў гэтым годзе на ўмацаванне матэрыяльна-тэхнічнай базы інтэрнатаў і дзіцячых дамоў накіравана 60 мільёнаў, на набыццё школьнай формы для дзяцей з малазабяспечаных сем'яў – 30 мільёнаў рублёў.

У Растоўскай вобласці працуе 21 дзяржаўная вышэйшая навучальная ўстанова (у тым ліку 3 ваенныя). Недзяржаўных ВНУ у тым ліку тых, што з'яўляюцца філіяламі цэнтральных) – 29. На дзённых аддзяленнях універсітэтаў і інстытутаў навучаецца 85370 студэнтаў.

Самы вялікі ўніверсітэт Вялікабрытаніі

22 тысячы студэнтаў, якія абралі дзённую форму навучання ва ўніверсітэце Лідса, дазволілі гэтай навучальнай установе выйсці на першае месца па колькасці навучэнцаў у Злучаным Каралеўстве. Такое становішча выглядае невыпадковым: высокі ўзровень выкладання і навукова-даследчыцкай работы ў гэтай ВНУ вядомы далёка за межамі Англіі. Каб адпавядаць патрабаванням часу, у вучэбныя планы пастаянна ўводзяцца новыя дысцыпліны. Так, у бягучым годзе студэнты, у шэрагу іншых будуць вывучаць хімічную фармацэўтыку.

Адбудзецца экалагічны семінар

Напрыканцы лістапада ва ўніверсітэце Дандзі (Шатландыя) адбудзецца пяцідзённы семінар для спецыялістаў нафтавай і газавай прамысловасці. У цэнтры ўвагі ўдзельнікаў мерапрыемства на гэты раз апынуцца праблемы аховы навакольнага асяроддзя. Выклікана гэта ростам занепакоенасці з боку экалагічнай грамадскасці, якую тая выказвае ў адносінах на кампаній, што вядуць распрацоўку сыравінных радовішчаў на шэльфе Паўночнага мора. У рабоце семінара прымуць удзел вядучыя спецыялісты ўніверсітэта Дандзі, адказныя супрацоўнікі транснацыянальных карпарацый.

Унікальнасць мерапрыемства яшчэ і ў тым, што яно будзе залічана ў якасці работы на атрыманне навуковай ступені.

Сіднейскі ўніверсітэт – у лідэрах

Нацыянальнае даследаванне ў галіне адукацыі было нядаўна праведзена вядучымі вышэйшымі навучальнымі ўстановамі Аўстраліі. Высветлілася, што вядучыя пазіцыі па працаўладкаванні сваіх выпускнікоў па-ранейшаму ўтрымлівае Універсітэт Тэхналогій Сіднея. 73% бакалаўраў знаходзяць працу адразу пасля заканчэння гэтай ВНУ, што на 16% перавышае сярэдні паказчык па краіне. Самы высокі працэнт працаўладкавання – на факультэце сястрынскай справы і акушэрства (96% сярод бакалаўраў і 98% сярод магістраў).

Згодна з вынікамі даследавання пачатковая заработная плата выпускнікоў універсітэта складае ў сярэднім 39227 аўстралійскіх долараў (сярэднямесячная зарплата па краіне – 36444 аўстралійскія долары).

Рускіх студэнтаў стала больш

Апошнім часам папулярнасць Аўстраліі як краіны, дзе можна атрымаць якасную і грунтоўную адукацыю, сярод расійскіх студэнтаў прыкметна ўзрасла. Лічбы, прадастаўленыя дзяржаўнай арганізацыяй IDP Education Australia сведчаць, што ў гэтым навучальным годзе колькасць расіян, якія атрымалі візы для навучання ў ВНУ Аўстраліі, у параўнанні з мінулым, узрасла на 60%. А ў вядучай вышэйшай навучальнай установе краіны – Універсітэце Тэхналогій у Сіднеі – колькасць студэнтаў з Расійскай Федэрацыі падвоілася.

Міжнародны кірмаш адукацыі

Юбілейная – пятая – выстава адукацыйных паслуг "Міжнародны кірмаш адукацыі" была праведзена 18–20 кастрычніка ў Маскоўскай дзяржаўнай выставачнай зале "Новы манеж" пры падтрымцы Міністэрства адукацыі Расійскай Федэрацыі і Пасольства Аўстраліі.

У выставе ўзялі ўдзел звыш 90 расійскіх і замежных устаноў і арганізацый, многія з якіх упершыню будуць прадстаўляць свае адукацыйныя праекты ў Маскве.

Адной з самых вялікіх была экспазіцыя "Адукацыя ў Аўстраліі", якую падрыхтавалі гандлёвы аддзел пасольства гэтай краіны і аўстралійскае выдавецтва "Магабук". Наведвальнікам была прадастаўлена унікальная магчымасць сустрэцца з прадстаўнікамі вядомых ВНУ Аўстраліі, азнаёміцца з рознымі аспектамі адукацыі на Зялёным кантыненце.

Цэлая зала выставачнага комплексу была адведзена пад экспазіцыю "Навучанне па ўсім свеце", дзе былі прадстаўлены замежныя навучальныя ўстановы а таксама расійскія арганізацыі і кампаніі, якія прапануюць праграмы навучання за мяжой. Сярод удзельнікаў гэтай экспазіцыі – знакамітыя ўніверсітэты Оксфарда і Логбара (Англія), Бостанскі (ЗША), Эразма Ратэрдамскага (Нідэрланды), нават Канадскі ўніверсітэт Альберты.

Прапановы замежных навучальных устаноў дапаўняюць і айчынныя агенцтвы, якія добра зарэкамендавалі сябе на міжнародным рынку адукацыйных паслуг, маюць адпаведны вопыт работы і высокапрафесійны персанал. Сярод такіх фірм Цэнтр міжнародных кантактаў "ПАРТА", "ВКС –International House", "Прямой разговор", Цэнтр міжнародных адукацыйных праграм "Интершкола" і інш.

Арганізатараў узрадаваў той факт, што ў выставе ўзялі ўдзел і вядучыя маскоўскія ВНУ як дзяржаўнай, так і недзяржаўнай формы ўласнасці. Гэта перш за ўсё Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя М.В. Ламаносава, Акадэмія працы і сацыяльных адносін, Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт эканомікі, статыстыкі і інфарматыкі, Сучасны гуманітарны ўніверсітэт, іншыя навучальныя ўстановы.

Падрыхтаваў
Уладзімір МАТУСЕВІЧ.

Педагогіка народнай творчасці

"Смаргонская акадэмія"

Хто ўмее працаваць, той умее і адпачываць. Адным з найбольш старажытных і любімых народам відовішчаў былі так званыя "мядзведжыя пацехі". З даўніх часоў і амаль да другой паловы XIX ст. без "мядзведжых камедый" не абыходзіліся ніводнае больш-менш значнае народнае свята. Для гарадскіх кірмашоў, рынкаў, але больш за ўсё для вёсак з'яўленне павадыроў з "вучонымі" мядзведзямі было сапраўднай падзеяй, якая выклікала такі "пярэпалах", мітусню і зацікаўленасць, якіх падчас не бывала і калі прыязджала якая-небудзь досыць значная асоба.

"Пернікі любіш, любіш? Бачыш, як галавой матае. Ну, калі любіш, то і навуку павінен пазнаваць".
(З народнага).

Самымі першымі мядзведнікамі былі скамарохі – старажытныя акцёры. Увогуле творчасць скамарохаў – песнярoў, музыкаў, танцораў, выканаўцаў драматычных сцэнак, бахараў (апавядальнікаў), акрабатаў, лялечнікаў і інш. – стала ўжо адной з самых яркіх і значных з'яў у гісторыі тэатральнага мастацтва. Аднак асаблівай папулярнасцю ў народзе карысталіся менавіта скамарохі-музыкі і мядзведнікі.

Першае ўпамінанне пра скамарохаў на тэрыторыі сучаснай Беларусі адносіцца да XII ст. і належыць Кірылу Тураўскаму, які ў адной са сваіх прапаведзей асуджае "срамасловие" і "плясание" ў час вяселляў ды ігрышчаў, а таксама і самых выканаўцаў – тых, што "басни баютъ и в гусли гудут". А ўжо з сярэдзіны XVI ст. пра распаўсюджанасць гэтай з'явы яскрава сведчаць юрыдычна-прававыя дакументы тых часоў, у якіх зазначыцца, што скамарохі абкладаліся падаткам нават большым, чым звычайныя рамеснікі, гандляры, шынкары, прыслуга і іншыя: "...а з людей [illegible], которые без службы мешкают, и тех з медведниками, дудников, скрыпков [illegible] в местечках [illegible] с головы и детей их по осим грошей".

На тэрыторыі Беларусі школы дрэсіроўкі мядзведзяў існавалі ў ваколіцах Гродна, Нясвіжа, Мінска, Капыля (в.Семежава), Ракава, на Палессі, аднак найбольшай папулярнасцю карысталася школа, размешчаная ў мястэчку Смаргонь Ашмянскага павета Віленскай губерні (нават герб гарадка Ашмяны змяшчаў выяву мядзведзя – у ніжняй частцы гербавага шчыта на блакітным фоне) і якую празвалі ў народзе "Смаргонскай акадэміяй". Узнікла апошняя ў XVII ст. па ініцыятыве аднаго з вяльможных князёў Радзівілаў.

Выхаванцы "Смаргонскай акадэміі" былі добра вядомыя як на радзіме, так і шырока за яе межамі. Тагачасныя кірмашы Расіі, Венгрыі, Германіі, Італіі, Скандынавіі рэдка абыходзіліся без іх. Дарэчы, вядомы вучоны-славіст А.Н.Веселоўскі лічыў, што "хаджэнне славянскіх павадыроў на Захад" было традыцыйным і "магло пачацца значна раней XVI стагоддзя".

С.Максімаў у сваіх апісаннях "мядзведжых пацех" адзначаў, што ў параўнанні з волжскімі "каптамі" (дрэсіраванымі мядзведзямі з шырока вядомага гэтым промыслам Сяргачскага [illegible] Ніжагародскай губерні) смаргонскія "навучэнцы" вызначаліся лепшай дрэсіроўкай і ўменнем больш спрытна выконваць разнастайныя "штукі", "фокусы".

Адна дрэсіроўка была найбольш няпростай і часта досыць жорсткай. З нарыса С.Максімава, напрыклад, вядома, што мядзведзянят адразу выхоўвалі ў жалезных клетках з медным дном [illegible]

[illegible]

Мядзведзяў вучылі не толькі танцаваць і перадаваць [illegible] рухаў чалавека, але і прыёмам [illegible]

Існавалі асобныя рэпертуар "Мядзведжых пацех", які складаўся з бытавых сцэнак, анекдотаў, жартаў, дзе бадай асобна ... [illegible]

Асноўная пацеха пачыналася менавіта калі скамарох- важак бярэцца каменціраваць рухі і жэсты мядзведзя. Пасобку ж ні тэкст важака, ні дзеянні жывёліны не мелі самастойнай каштоўнасці, не выклікалі патрэбнага камічнага эфекту. Смех і задавальненне гледачоў выклікала нечаканая трактоўка мядзведжых жэстаў, іх смелае супастаўленне з паводзінамі, звычаямі людзей. Прыклады браліся заўсёды са штодзённага жыцця, і сутнасць камічнага была самай рознай: ад незлабівага, бясхітраснага гумару (напрыклад, паказ таго, як малыя хлопцы гарох крадуць) ці [illegible] (як старанна дзеўка прыхарошваецца, румяніцца, у люстэрка глядзіцца) да з'едлівага, злога высмейвання сацыяльных [illegible], сатырычнага паказу звычаяў прыгоннага жыцця (як пан чынш (аброк) збірае, як пан да прыгонных дзяўчат заляцаецца, як бабы на паншчыну і з паншчыны ходзяць) і інш.

"– А ну, Міхал, – пачынае важак, – [illegible]

[illegible]

"<...> – А як, Міхал, бабы на паншчыну ідуць? – [illegible]

Міхал кульгае, валачэ нагу і, абапіраючыся на кій, [illegible]

– А як бабы ў госці збіраюцца, на лаву сядаюць ды лапы абуваюць?

Мішук сядае на кукішкі і хапаецца пярэднімі лапамі за заднія...

[illegible]

... плату за пацеху, – хто чым: яйкамі, аладкамі з тварагом, пернікамі, грашыма, а хто і проста спалохана ўцякаў з першых радоў.

Каб лягчэй было ўявіць сабе "мядзведжую пацеху" у больш-менш закончаным выглядзе, варта прывесці пералік бытавых сцэнак, якія выконваліся калматымі "артыстамі", з апісання другой паловы XVIII стагоддзя: "1) узняўшыся на дыбкі, прысутным у зямлю кланяюцца і да таго часу не падымаюцца, пакуль ім загадана не будзе; 2) паказваюць, як хмель уецца; 3) на задніх лапах танцуюць; 4) імітуюць, як суддзі сядзяць за судзейскім сталом; 5) нацягваюць і страляюць, трымаючы палку нібы лук; 6) барукаюцца; 7) узняўшыся на заднія ногі і ўставіўшы паміж імі палку, ездзяць так, як малыя дзеці; 8) бяруць палку на плячо і так шпацыруюць, імітуючы салдат, што навучаюцца ружжом; 9) заднімі нагамі перакідваюцца праз ланцуг і інш. Гаспадар пры кожным са згаданых дзеянняў сказвае адмысловыя і смешныя прыгаворкі..."

Трэба заўважыць, што смех, які суправаджаў рухі і дзеянні мядзведзя-артыста ў народным мядзведжым відовішчы, якасна адрозніваецца ад смеху, які выклікаюць у гледачоў сучасныя цыркавыя нумары з жывёламі. У мінулыя часы акцэнт часцей за ўсё рабіўся не на перайманне чалавека, а на карыкатурнасць паказу. Ад звера не патрабавалася адточанасці і майстэрства рухаў, хутчэй, наадварот, чым больш груба, нязграбна ён выконваў тое, што патрабаваў ад яго гаспадар, тым больш дасягаўся эфект, тым відавочней выяўлялася недарэчнасць, непрыстойнасць дзеянняў чалавека, якога парадыравалі або, наадварот, падкрэслівалася яго ўмельства (дзеўкі з каромыслам па ваду ідуць), пяшчотнасць (маці песціць дзіця). Таму асноўная нагрузка ўсё ж прыпадала на тэкст, якім суправаджаліся жэсты мядзведзя, і поспех паказу ў многім залежаў ад таго, наколькі жвавы ды спрытны на язык быў павадыр, як ён умеў падаць сцэну, "артыста", абыграць яго няўдачы [illegible]. Сучасны цырк ставіць перад сабой зусім іншыя задачы – не рабіць пры дапамозе жывёл пародыю, карыкатуру на чалавека, а навучыць іх выконваць тое, што на першы погляд дасягальна толькі для чалавека (напрыклад, гульня мядзведзяў у хакей, дзе майстэрства звяроў захапляе, выклікае сапраўднае здзіўленне і выглядае, хутчэй, чулліва, чым насмешліва).

"Мядзведжыя пацехі" часта спалучаліся з выступленнямі скамарохаў-акрабатаў, лялечнікаў і музыкантаў. Сцэна з дрэсіраваным мядзведзем адлюстравана і ў батлейцы: лялькі – скамароха і мядзведзя – так і называлі "смаргонскі вучыцель з вучнем".

Сам промысел – дрэсіроўка і ваджэнне мядзведзяў – ужо напрыканцы XIX ст. фактычна перастаў існаваць (а мядзведжая школа ў Смаргоні – яшчэ раней), і тым не менш успаміны, легенды і паданні менавіта пра смаргонскіх "вучоных" мядзведзяў і ўвогуле пра радзівілаўскі звярынец бытуюць сярод мясцовых жыхароў і па сённяшні дзень. Так, напрыклад, засталося найменне "вучань смаргонскай акадэміі", якое нясе адмоўную афарбоўку – грубаваты, маладасведчаны, павярхоўны ў ведах.

Шмат пазнавальнага і невядомага ёсць у гісторыі. І гэты аповед пра "Смаргонскую акадэмію" – толькі адна са шматлікіх спроб прыадкрыць невялічкую старонку гістарычнага мінулага, зазірнуць у скарбніцу народнай творчасці, пазнаёміць чытача з духоўным жыццём народа.

Ірына ВАСІЛЬЕВА,
аспірантка Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К.Крапівы НАН Беларусі.

Свой "нулявы" кіламетр мае гомельская сярэдняя школа № 61. Тут паказана адлегласць не толькі да галоўных сталіц свету, але і да мясцовых аб'ектаў, напрыклад, да чыгуначнага вакзала, указаны геаграфічныя каардынаты школы. Збудаванне паспяхова выкарыстоўваецца на ўроках геаграфіі як вучэбны дапаможнік.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА.

Лексіс

"...цяжэй ад золата"

З ужываннем ступеняў параўнання прыметнікаў і прыслоўяў звязана нямала памылак у пісьмовых і вусных тэкстах, што ў канчатковым выніку негатыўна адбіваецца на агульным узроўні культуры мовы беларускага грамадства.

Гэтай актуальнай праблеме прысвечаны артыкул Пятра Жаўняровіча (гл.часопіс "Роднае слова", 2000, №№8, 10). Аўтар узнімае складаныя пытанні ўжывання прыметнікаў і прыслоўяў, на некаторыя з іх дае адказ, далучае чытача да пошуку аптымальных рашэнняў. У прыватнасці, падкрэсліваецца неправамернасць ужывання формаў вышэйшай ступені са значэннем элятыва тыпу *адважнейшы воін*, памылковасць формаў вышэйшай ступені параўнання накшталт *ён вышэй яе*, *падняцца вышэй яго*. Заслугоўвае ўвагі думка (крыху завуаляваная), што словазлучэнні *дужа вясёлы*, *вельмі таленавіты*, *занадта доўга* не маюць у сабе параўнанняў, г.зн. не з'яўляюцца складанай формай найвышэйшай ступені параўнання.

Перад аўтарам артыкула стаялі задачы:

выкласці сучаснае разуменне катэгорыі ступеняў параўнання прыметнікаў і прыслоўяў;

адлюстраваць традыцыйны падыход да праблемы, які замацаваўся ў навуковых і школьных граматыках;

з улікам гэтых фактараў знайсці найбольш рацыянальны і метадычна эфектыўны шлях аналізу моўных фактаў у аспекце "практычнай стылістыкі" (пад такой рубрыкай змешчаны артыкул П.Жаўняровіча).

Апошнія дзесяцігоддзі ў рускім мовазнаўстве набірае моцы тэндэнцыя кваліфікаваць формы ступеняў параўнання як факт словаўтварэння. Так, "Современный русский язык" (М., 1981) пад рэдакцыяй В.Белашапкавай разглядае найвышэйшую ("превосходную") ступень як "тыповы словаўтваральны фенамен", а параўнальную ("сравнительную") ступень – як "разрад з асобным словаўтваральным значэннем унутры прыслоўяў". "Русская грамматика" (М., 1982) адносіць формы найвышэйшай ступені кшталтам *честнейший*, *глубочайший*, *наилучший* да "словаўтваральных тыпаў прыметнікаў".

У аснову класіфікацыі і аналізу формаў ступеняў параўнання П.Жаўняровіч кладзе традыцыйныя погляды В.Вінаградава, А.Гвоздзева, іншых лінгвістаў, выпрацаваныя на матэрыяле даследаванняў рускай мовы. Зварот беларускіх навукоўцаў да рускіх мовазнаўчых прац пачаўся не сёння і ў многіх выпадках дае плённыя вынікі. Абы толькі не дапускаць механічнага, неадпаведнага прыкладання тэарэтычных звестак да фактаў і з'яў беларускай мовы.

У формаў найвышэйшай ступені параўнання прыметнікаў П.Жаўняровіч вылучае два тыпы значэнняў: 1) элятыўнае, 2) суперлятыўнае. Тэрмін "элятыў" не знайшоў дастатковай акрэсленасці ў граматыках і слоўніках; не атрымаў ён несупярэчлівага тлумачэння і выкарыстання ў матэрыяле П.Жаўняровіча.

Паводле В.Вінаградава, элятыў мае "значэнне гранічнай ступені прыкметы або безадносна вялікай меры прыкметы", паводле П.Жаўняровіча, "формы элятыва ... абазначаюць гранічна высокую (ці гранічна нізкую) ступень якасці". Відавочна, змест тэрміна ў двух аўтараў не тоесны.

З шэрагу сцвярджэнняў вынікае, што аўтар артыкула да элятыва залічвае толькі сінтэтычныя формы: "Элятыў вылучаецца сваёй экспрэсіўнасцю і менавіта гэтым адрозніваецца ад аналітычнай формы са словам *самы*"; "У беларускай мове найбліжэйшая стылістычная сінаніміка можа дасягацца ў формах элятыва і ў формах "*самы* + кампаратыў прыметніка..: *найпрыгажэйшы – самы прыгажэйшы*, *найпрыгажэйшы – самы прыгожы*".

Такое звужэнне паняцця элятыва робіцца міжвольна, незаўважна ці знарок, каб захаваць паслядоўнасць стылістычнай ацэнкі элятыва: ён абвешчаны экспрэсіўна афарбаваным (*найвышэйшы*) – у супастаўленні з формамі складанымі як стылістычна нейтральнымі (*самы высокі*).

Але ж у іншых мясцінах артыкула П.Жаўняровіча элятыў падаецца ўжо як <u>выражаны сінтэтычна і аналітычна</u>. Напрыклад: "Таму граматычна і стылістычна апраўданымі для прыметнікаў *добры* і *дрэнны* павінны лічыцца элятывы *найлепшы* і *самы лепшы*, *найгоршы* і *самы горшы*". Вось якая, кажучы словамі аўтара артыкула, атрымліваецца нестыкоўка!

П.Жаўняровіч лічыць, што "у навуковым і афіцыйным стылях элятывы павінны саступаць месца аналітычным формам найвышэйшай ступені параўнання, бо адсутнасць экспрэсіўнасці – адна з стылістычных нормаў для гэтых стыляў".

На чым грунтуецца такое меркаванне?

В.Вінаградаў адносіць да элятыва формы на *-ейший*, *-айший*: *чудеснейшая погода*, *умнейшая голова*, *широчайшие массы*. Гэтыя формы прыметніка – "з яскравай экспрэсіўнай ці рытарычнай афарбоўкай". Формы ж з прыстаўкай *наи-* (*наистройжайший*, *наивысший*, *наисложнейший*), *пре-* (*предобрейший*), *раз-* (*разлюбезнейший*), *архи-* (*архитяжко*) і некаторымі іншымі вядомы рускі мовазнаўца кваліфікуе як сінонімы элятыва. Што ж да стылістычнай афарбоўкі, то В.Вінаградаў, у прыватнасці, адзначае: "На прыстаўцы *наи-* ляжыць налёт пісьмова-афіцыйнага і канцылярскага стылю, адбітак кніжнай рыторыкі".

Д.Разенталь, аўтар "практычнай стылістыкі рускай мовы" (М., 1974), піша: "Простая форма найвышэйшай ступені ў спалучэнні з прыстаўкай *наи-*, якая падкрэслівае гранічную ступень якасці, уласцівая кніжнаму стылю, напрыклад: *наибольший эффект*, *наименьшее сопротивление*, *наисложнейшая проблема*".

Калі нават толькі ісці за рускай мовай, то і тады няма падставы не дапускаць у навуковы і афіцыйна-справавы стылі формаў *найвыдатнейшы*, *найактуальнейшы* і пад. Апрача таго, супярэчыць лінгвістычнай навуцы і моўнай практыцы катэгарычнае сцвярджэнне пра адсутнасць экспрэсіі ў названых стылях.

Ды, галоўнае, пры стылістычнай характарыстыцы моўных сродкаў трэба зыходзіць з іх рэальнага функцыянавання. Формы прыметнікаў з прыстаўкай *най-* шырока і звыкла ўжываюцца ва ўсіх стылях беларускай мовы і не нясуць прыкметнай стылістычнай афарбоўкі, яны – міжстылёвыя. Ацэнка гэтых формаў як стылістычна пазначаных ідзе з рускай мовы, у якой элятывы тыпу *глубочайший*, *теснейший*, "валодаючы афарбоўкай кніжнасці", маюць у сабе "экспрэсію" інтэнсіўнасці" ў выражэнні прыкметы і ацэнкі яе..." (М.Кожына).

Успомнім сцверджанне П.Жаўняровіча, што элятывы ў навуковым і афіцыйным стылях павінны саступаць месца аналітычным формам найвышэйшай ступені параўнання дзеля стылістычных прычын. Аднак шматлікія ў ягоным артыкуле прыклады (сярод іх – адрэдагаваныя аўтарам і пададзеныя як узор) паказваюць адваротнае – сведчаць пра функцыянальна-стылістычную правамернасць элятываў у сказах кніжнай афарбоўкі: *наймагутнейшы голас*, *найпрыемнейшы абавязак*, *найвядомейшы твор*, *найбуйнейшае прадпрыемства*, *найкаштоўнейшыя помнікі*, *адна з найважнейшых частак*, *наймацнейшы крызіс*. Можна прывесці аналагічнае ўжыванне з вельмі аўтарытэтнай крыніцы: "Гітлер – найвялікшы злачынец супраць міру і чалавечнасці..." (БелСЭ).

Паказальна, што сам аўтар артыкула падае ў якасці раўнаправаных сінтэтычныя і аналітычныя формы: "Уяўляецца правамерным далучэнне прыстаўкі *най-* або слова *самы* да формы *бліжэйшы* ў наступных выразах: *самы бліжэйшы* (*найбліжэйшы*) *час*, *самая бліжэйшая* (*найбліжэйшая*) *будучыня*..."

А вось яшчэ адно аўтарскае прызнанне "законнасці" сінтэтычнай формы: "...<u>Правільная</u> (падкрэслена намі. – А.К.) форма элятыва павінна быць *найвышэйшы*". Тэзіс ілюструецца прыкладамі: *цукар найвышэйшага гатунку*, *найвышэйшыя дасягненні ў працы*, *атрымаць найвышэйшую ўзнагароду*, *найвышэйшы гонар*.

Такім чынам, канкрэтны разгляд моўных фактаў ідзе насуперак некаторым тэарэтычным сцверджанням.

Стылістычны аспект артыкула П.Жаўняровіча варта прасачыць далей.

У працах з культуры мовы і стылістыкі, якія вызначаюць нарматыўнасць і мэтазгоднасць ужывання моўных сродкаў, выяўляюць перавагі пэўнага варыянта пабудовы тэксту, выказвання, цалкам правамерная пазіцыя аўтара на падтрыманне той ці іншай тэндэнцыі ў моўнай практыцы. Напрыклад, маючы на ўвазе, што ўвогуле разнастайнасць, багацце моўных сродкаў, ужытых у тэксце, – гэта яго станоўчая функцыянальна-стылістычная якасць, можна (і трэба) даваць парады аўтарам пісьмовай і вуснай мовы, у прыватнасці, раіць умеркавана выкарыстоўваць аналітычныя і сінтэтычныя формы ступеняў параўнання прыметнікаў і прыслоўяў, не злоўжываць адной з іх.

Трэба ўлічваць варункі, абставіны, у якіх функцыянуе беларуская мова, і, такім чынам, ствараюцца тэксты. Калі мастацкія і ў пэўнай ступені публіцыстычныя творы часта выходзяць на беларускай мове, то афіцыйна-справавыя, навуковыя тэксты – галоўным чынам перакладныя ці, прынамсі, пішуцца пад моцным уздзеяннем рускай мовы. У выніку – хоць вонкава тэкст выглядае як беларускі (найперш у лексіцы), па сутнасці ў ім шмат рысаў, асаблівасцяў (пераважна граматычных) рускай мовы. Гэта яскрава прасочваецца ў абсягу прыметніка і прыслоўя.

Пераважанне аналітычных формаў ступеняў параўнання ў кніжных стылях тлумачыцца не толькі спецыфікай апошніх, але і непасрэдным пераносам іх з рускай мовы. Праілюструем думку.

Вось, напрыклад, характэрныя для беларускай мовы сінтэтычныя формы вышэйшай ступені параўнання прыметнікаў (ужываюцца і аналітычныя).

Укажыце <u>мацнейшы</u> *працяг* [гульні] і *верагодны зыход кожнага паядынку* (Звязда. 23.01.1974). [Медсястра] *не памяняла сваёй любімай пасады на якія лепшыя ці* <u>выгаднейшыя</u>. *За яе пасаду, лічыць яна, няма* <u>вышэйшай</u> (В.Вітка). *Слова "абсталяванне" набыло* <u>шырэйшы</u> *сэнс* (У.Юрэвіч). *І хто хоча жыць* <u>паўнейшым</u> *жыццём і гастрэй пранікаць у яго тайны-глыбіні, той павінен быць адзінокім і незалежным* (Я.Колас). *У новага камбайна меншая вага*, <u>прасцейшая</u> *тэхналагічная схема* (Звязда. 13.03.19730.

Так пісалі, пішуць знаўцы беларускай мовы – пісьменнікі, журналісты. Гэта – літаратурная норма.

У рускай мове вылучаным формам найчасцей адпавядаюць аналітычныя (складаныя) формы: *более сильный*, *более выгодный*, *более широкий* і пад. Зразумела, калі тэкст з такімі формамі перакладаюць на беларускую мову, то яны звычайна і застаюцца як складаныя: *больш* (*болей*) *моцны*, *больш* (*болей*) *выгадны* і г.д. Гэтая акалічнасць, напэўна, не магла не прычыніцца да пашырэння ў беларускай літаратурнай мове аналітычных формаў ступеняў параўнання прыметнікаў і прыслоўяў.

Аднак калі і сапраўды складаныя формы ступеняў параўнання больш уласцівыя кніжным стылям, то гэта яшчэ не падстава, каб, рэдагуючы, літаратурна апрацоўваючы тэкст, абавязкова мяняць суадносіны сінтэтычных і складаных формаў на карысць апошніх. Важна як мага паўней, найбольш мэтазгодна выкарыстоўваць функцыянальна-стылістычныя магчымасці і тых, і другіх формаў, не ігнаруючы спецыфікі беларускай мовы, дбаючы пра найлепшую лексіка-граматычную і сэнсавую арганізацыю тэксту.

На працягу дзесяцігоддзяў у працах некаторых беларускіх лінгвістаў, асабліва акадэмічных, выразна акрэслілася тэндэнцыя: спецыфічнае, адметна нацыянальнае ў беларускай мове кваліфікаваць як штосьці непаўнавартаснае, суправаджаць стылістычна зніжальнымі пазнакамі "дыялектнае", "абласное", абвяшчаць устарэлым. Напрыклад, у "Граматыцы беларускай мовы. Т.2. Сінтаксіс" (Мн., 1966) вельмі звужана, абмежавана паказваецца значэнне і ўжыванне прыназоўніка *паводле*. У прыватнасці, адзначаецца, што "словазлучэнні [прыметнікавыя] з прыназоўнікам *паводле* былі характэрны галоўным чынам для літаратурнай мовы 20 – 40 гадоў XX ст.". Папраўдзе ж, у час, калі рыхтавалася да друку згаданая граматыка, гэты прыназоўнік заўважна пашыраўся ва ўжытку з рознымі значэннямі, а сёння ён вельмі актыўны ў беларускай літаратурнай мове.

Як малапашыраную "ў нашы дні" акадэмічная "Граматыка беларускай мовы. Т.І. Марфалогія" (Мн., 1962) атэстуе "канструкцыю, у якой залежнай ад прыметніка формай з'яўляецца родны склон з прыназоўнікам *ад*": *Я заўсёды паважаю* <u>старэйшых ад</u> *сябе* (Я.Колас). "Беларуская граматыка" (Мн., 1985) выказваецца больш катэгарычна: форма тыпу *старэйшы ад яе* з'яўляецца "парушэннем літаратурнай нормы".

Адным росчыркам пяра ў шырокае кола "парушальнікаў" улучаны творцы і шанавальнікі беларускай літаратурнай мовы Я.Купала, Я.Колас, Я.Маўр, К.Чорны, У.Дубоўка, П.Броўка, М.Танк і іншыя – усе, хто ўжываў ці ўжывае гэтую форму вышэйшай ступені параўнання.

Паказальна, што К.Крапіва, адзін з рэдактараў акадэмічных слоўнікаў і граматык, кадыфікатар нормаў літаратурнай мовы, таксама не ўсцярогся ад "супрацьмоўнага" ўчынку – пакарыстаўся пагарджанай формай у эпіграме "Скарга" (упершыню надрукавана ў "ЛіМе" 10.04.1991).

Я не <u>горшы</u> ад <u>Рагойшы</u>
І не <u>меншы</u> ад <u>Камейшы</u>,
А прабіцца не ўдаецца
Ні ў Саюз, ні ў выдавецтва.

Народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін, віншуючы свайго калегу з юбілеем, прысвяціў яму верш, дзе ёсць радкі:

Я суцешыць цябе магу,
Непапраўнага ветралова:
І бязважкае мае вагу,
Бо <u>цяжэй ад золата</u>
Слова.
(ЛіМ. 29.09.1995)

Вядома, можна было выкарыстаць і параўнальны зварот [*цяжэй чым золата, цяжэй як золата*], як гэта лічыць П.Жаўняровіч, маючы на ўвазе падобныя формы. Можна было, але аўтар-паэт зрабіў інакш. Чаму? Якраз такія пытанні і мусяць высвятляць даследчыкі стылістыкі, а не ісці пакорліва за празмерна жорсткімі патрабаваннямі граматыкі, асабліва калі яна прэтэндуе на ролю нарматыўнай. Стылістыка (і нават культура мовы) паводле сваёй сутнасці і прызначэння болей ашчадная да моўных сродкаў.

Паэт аддаў перавагу форме з прыназоўнікам *ад*... Напэўна, яму чуюцца нейкія сэнсава-стылістычныя адценні, якія знікаюць, калі ўжыць іншыя адпаведнікі. Безумоўна, сваю ролю пры выбары менавіта гэтай формы адыгрывае фактар мілагучнасці. Параўнаем мажлівае: *цяжэй* (*цяжэйшае*) *за золата*. Параўнаем таксама рэальнае: "Была яна ў старэйшых *ад Зазыбы* гадах" (І.Чыгрынаў).

Формы вышэйшай ступені параўнання з прыназоўнікам *ад* – жывыя ў беларускай літаратурнай мове, іх выкарыстоўваюць і маладыя пісьменнікі. Напрыклад, шматразова сустракаецца канструкцыя тыпу *бруднейшы ад жывёлы* ў зборніку апавяданняў Л.Вашко "Паэты-цары" (Мн., 1997). Таму нельга сцвярджаць, як гэта робіць П.Жаўняровіч, пра "амаль поўную адсутнасць прыназоўніка *ад* у канструкцыях з кампаратывам прыметніка" ў беларускіх тэкстах апошняга часу і лічыць іх "устарэлымі або дыялектнымі".

Надта лёгка вырашаецца П.Жаўняровічам пытанне адносна літаратурнага статусу яшчэ адной групы формаў: "...Неапраўданымі трэба лічыць і формы з далучэннем прыстаўкі *най-* да пачатковай формы прыметніка: *найнізкі*, *найбагаты*, *найглыбокі*. Акадэмічная граматыка толькі адзначае іх рэдкае выкарыстанне "ў мове мастацкіх твораў". Значыць, у іншых выпадках такія словаформы – стылістычныя памылкі: *Да віртуознага выканання найскладаных музычных твораў дзяўчынка прыйшла праз недзіцячую працавітасць і цярпенне*... (праўка: *найскладанейшых*)".

Калі б аўтар-даследчык не абмежаваўся сцверджаннем граматыкі, а звярнуўся да моўнай практыкі, ён заўважыў бы, што формы тыпу *найскладаны* сустракаюцца не адно ў тэкстах мастацкага стылю, а і публіцыстычнага, навуковага ды часткова афіцыйна-справавога.

Дарэчы, і прыведзены П.Жаўняровічам сказ сведчыць, што такія формы прыметнікаў выходзяць за рамкі мастацкіх твораў. Як нарматыўныя ўспрымаюцца яны аўтарамі падручніка для 10-11 класаў агульнаадукацыйнай школы з рускай мовай навучання "Беларуская мова" (Мн., 1999). У практыкаванні 219 сярод зваротаў, якія прынята ўжываць на пачатку лістоў (пісьмаў), падаецца прыметнік у форме звычайнай і найвышэйшай ступеняў параўнання *паважаны* (<u>найпаважаны</u>).

Асобна адзначым. Ужыванне слова, формы, сінтаксічнай канструкцыі ў мастацкім творы – гэта не перашкода, каб карыстацца імі ў тэкстах розных стыляў. І не загана, недахоп, а наадварот – сведчанне натуральнасці моўнай адзінкі, бо, як вядома, тэкстамі мастацкіх твораў закладзены асновы беларускай літаратурнай мовы. Дый сёння мастацкая літаратура адыгрывае вырашальную ролю ў яе функцыянаванні і далейшым развіцці.

Ужо нават адно тое, што разгляданыя формы найвышэйшай ступені ўжываюцца для стварэння мастацкіх тэкстаў, дастатковая падстава, каб іх ацэньваць пазітыўна. Зварот да гэтых формаў усё новых генерацый пісьменнікаў сведчыць пра іх перспектыўнасць у літаратурнай мове. Як ілюстрацыю прывядзём частку "Дыпціха" Васіля Рагаўцова: "А ты /пагавары са мною/ на мове маўчання: /іскрыстым бляскам вачэй,/ зырчэйшым за самыя яркія зоркі; /няўрымслівым полымем вуснаў,/ гарачэйшым за сонца;/ нястрымнай лагодаю рук,/ мілейшай за ласку вятрыскі.../ І мне не патрэбна/ ніякае іншае мовы,/ каб быць <u>найшчаслівым</u> на свеце".

Не лішне зазначыць, што аўтар гэтых радкоў не толькі паэт, які патрабавальна ставіцца да свайго мастацкага слова, але і вядомы мовазнавец.

Выкарыстанне мадэлі "прыстаўка *най-* + прыметнік звычайнай (пачатковай) ступені" можа быць асабліва мэтазгоднае ў тых выпадках, калі традыцыйная сінтэтычная форма найвышэйшай ступені прыметніка не ўтвараецца або ўтвараецца з цяжкасцю. Напрыклад: *найкампетэнтныя сведкі* (В.Макарэвіч), *найсённяшнія вобразы* (Я.Скрыган), *найумяшчальная панарама* падзей (У.Мехаў), *найпадобная Еўфрасіння Полацкая* (ЛіМ. 4.03.1994), *найадметная рыса* (Р.Бярозкін).

Нарэшце спынімся яшчэ на адным пытанні, лепш сказаць – праблеме, не прэтэндуючы на яе ўсебаковае асвятленне (дзеля гэтага спатрэбілася б асобная навуковая праца).

П.Жаўняровіч закранае канструкцыі "*вышэй*/ці: *ніжэй*, *больш*, *менш*) + лічэбнік або колькасна-іменнае спалучэнне", напрыклад: *даход менш за адзін долар*. На яго меркаванне, такія канструкцыі парушаюць літаратурную норму, таму яны маюць патрэбу ў замене (яе і прапануе аўтар артыкула): ...*маюць даход меншы за адзін долар*, *тэмпература ніжэйшая за нуль*. П.Жаўняровіч лічыць, што "такая будова канструкцыі замацавана як норма" і прыводзіць сказ з перыядычнага выдання: "газета выходзіла накладам <u>меншым</u> за 300 асобнікаў..."

Але ж як гаварыць пра замацаванне нормы, калі ў розных выданнях, у прыватнасці, у часопісе, дзе надрукаваны артыкул П.Жаўняровіча, выкарыстоўваецца іншая, ужо сапраўды ўсталяваная норма: "Рэдакцыя прымае да разгляду артыкулы памерам не <u>больш</u> за 12 старонак" (Роднае слова. 2000. №9).

Неабходнасць замены слоў <u>больш</u>, <u>менш на больш</u>ы, <u>меншы</u> П.Жаўняровіч абгрунтоўвае тым, што яны ў прыведзеных сказах выконваюць функцыю азначэння. Відаць, ён мае на ўвазе, што азначэнне абавязкова павінна быць дапасаваным. Тут трэба ўдакладніць. У беларускай мове азначэнне часта бывае недапасаванае, асабліва калі яно выражана лічэбнікам ці колькасна-іменным спалучэннем, напрыклад: *дом шэсць*, *кватэра пяць*, *вышынёй два метры* (*больш за два метры*). Такім яно з'яўляецца і ў канструкцыях тыпу *даход менш за адзін долар*. Слова *даход* звязана са спалучэннем *менш за адзін долар* падпарадкавальнай сувяззю – прымыканнем. А гэты від сувязі (прымыканне) якраз і не патрабуе, каб словы *даход* і *менш* дапасоўваліся ў родзе, ліку і склоне, а канструкцыя набывала форму: *даход меншы за адзін долар*.

Выходзіць, няма дастатковых падстаў разглядаць ужыванні *тэмпература вышэй за нуль*, *наклад менш за 300 асобнікаў*, *рост вышэй за два метры*, *даход менш за сто долараў* і пад. як парушэнні літаратурнай нормы.

А як нам ставіцца да канструкцый тыпу *тэмпература ніжэйшая за нуль*? З'яўленне ў іх дапасаваных прыметнікаў *ніжэйшы*, *меншы* і пад. можна тлумачыць дзеяннем аналогіі – прыпадабненнем прыслоўяў (прыназоўнікаў) *ніжэй*, *вышэй* і г.д. да прыметнікаў вышэйшай ступені параўнання, якія вельмі шырока ўжываюцца ў беларускай мове: *клён вышэйшы за рабіну*, *дом большы за хату*, *у яго аклад меншы* ды інш.

Прынцып аналогіі часам адыгрывае ролю не меншую, чым граматычныя фактары. Якім будзе яго вынік у адносінах гэтых канструкцый, пакажа час. На сённяшнім этапе функцыянавання беларускай мовы ўяўляецца магчымым дапускаць іх да ўжытку.

Алесь КАЎРУС,
дацэнт БДПУ імя М.Танка,
кандыдат філалагічных навук.

Галоўны рэдактар Аляксандр Гайдук

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Рэгістрацыйны нумар 197.

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.
Тэлефоны прыёмнай рэдакцыі: 36-91-42; намеснікаў галоўнага рэдактара — 36-40-63; бухгалтэрыі — 36-53-22; рэкламы — 36-53-22; аддзелаў: школ — 36-43-62; праблем выхавання, навукі — 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі — 36-43-71; ВНУ і тэхнікумаў — 36-44-25; прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем — 36-44-25; культуры — 36-41-55.
ФАКС: 36-53-22. E-mail:NG@tut.by

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць сваё прозвішча поўнасцю, імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім выдадзены пашпарт), асноўнае месца работы, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.
Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны Ала КЛЮЙКО.

Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку», 220013, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны. Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12. Замова № 6157
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Падпісана да друку 22.10.2001 г. у 18.10
Наклад 30.000 паасобнікаў.